

**Gminny program opieki nad zabytkami
Miasta Kostrzyn nad Odrą
na lata 2018-2021**

oprac. mgr inż. Małgorzata Witka

Kostrzyn nad Odrą 2018

SPIS TREŚCI

1.	Wstęp	3
2.	Podstawa prawna	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	19
3.1.	Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami	19
3.2.	Definicje	20
3.3.	Sposoby opieki nad zabytkami w świetle przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	22
3.4.	Opieka nad zabytkami zadaniem własnym gminy	24
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	26
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz ich relacje z Gminnym Programem Opieki nad Zabytkami	26
4.2.	Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	33
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	38
5.1.	Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami programowymi gminy	38
5.2.	Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa kulturowego miasta	48
5.2.1.	Położenie	48
5.2.2.	Rys historyczny Kostrzyna nad Odrą oraz jego rozwój przestrzenny	49
5.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	55
5.3.1.	Zabytki nieruchome w wojewódzkim rejestrze zabytków	55
5.3.2.	Zabytki archeologiczne	61
5.3.3.	Zabytki ruchome	65
5.3.4.	Gminna ewidencja zabytków	66
6.	Krajobraz kulturowy i najcenniejsze zabytki miasta	82
7.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta. Analiza SWOT	91
8.	Założenia programowe	95
8.1.	Ocena realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami za lata 2009-2013	96
8.2.	Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018-2021. Priorytety, kierunki działań i zadania	98
9.	Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	103
10.	Zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	104
11.	Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	107
12.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	109

13.	Wykorzystane materiały i opracowania	111
14.	Spis tabel	115

1. WSTĘP

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami) nakłada na gminy obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami, co zostało określone w artykule 87 wspomnianej ustawy. Głównym beneficjentem wdrożonego programu jest społeczność lokalna, która powinna odczuć wynik jego realizowania. Zamierzone efekty powinny dotyczyć nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale cały ogół mieszkańców.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym, który wyznacza cele i kierunki działań w zakresie ochrony zabytków oraz określa sposoby służące do ich osiągnięcia i jako taki ma stać się istotnym narzędziem, niezbędnym przy gospodarowaniu zasobem dziedzictwa kulturowego miasta. Planowane za pomocą tak skonstruowanego programu działania, mają na celu poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, m.in. poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia związanych z nią wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości oraz wspiera identyfikację jednostki z ojczyzną.

W działaniach samorządów lokalnych, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządu, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy), przy czym jednak głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Zachowanie i pielęgnowanie miejscowego dziedzictwa kulturowego wyróżnia każdą jednostkę administracyjną i stanowi często o jej atrakcyjności.

Przyjęty przez Radę Miasta w formie uchwały gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących tworzenia, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

2. PODSTAWA PRAWNA

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną o randze podniesionej do konstytucyjnego obowiązku państwa i każdego obywatela. Rola dziedzictwa kulturowego w rozwoju cywilizacyjnym państwa, a w związku z tym przyjęte przez państwo zadania ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Obowiązek ten został uszczegółowiony przez podział kompetencji państwa na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe na podstawie ustawodawstwa zwykłego.

W ten sposób Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła poprzednie prawo z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w nurcie rozwoju kulturowego całej Europy. Nowa ustawa została dostosowana do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej. Istniejące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami to:

- **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej** z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami) - w przepisach art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 zapisano, że ochrona zabytków jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela: *„Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju (art. 5), (...) stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art.6. ust. 1), oraz każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa (art. 86)”*.
- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1875). Zgodnie z art. 7 ust.1 pkt 9 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, a zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane zarówno z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami.

➤ **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami). Ustawa ta jest podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zapisano w niej ramy polityki zarządzania zabytkami i określono główne zadania (prawa i obowiązki) państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych). Szczegółowe zapisy definiują przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Przepisy zawierają podstawowe pojęcia z dziedziny ochrony i opieki nad zabytkami.

Wedle tej ustawy ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Natomiast opieka nad zabytkami (art. 5) sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczenia dla historii i kultury.

Opiece i ochronie podlegają, bez względu na stan zachowania, zabytki, których definicję określono w art. 3. Wedle zapisu **zabytki są to „nieruchomości, ich**

części lub zespoły (zabytek nieruchomy), ruchomości, ich części lub zespoły (zabytek ruchomy), które, łącznie są: dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, świadectwem minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Obok zabytku ruchomego i nieruchomego, ustawa wprowadza także definicję zabytku archeologicznego. Za taki zabytek uznajemy zabytek nieruchomy będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Ustawa wskazuje formy ochrony zabytków (art. 7), którymi są:

- **wpis do rejestru zabytków** prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej WKZ), na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy;
- **wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa** zabytków ruchomych o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego. Wpis zabytku na Listę będzie się odbywać na drodze decyzji wydawanej przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku;
- **uznanie za Pomnik Historii** przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego;
- **utworzenie parku kulturowego** przez Radę Gminy na podstawie uchwały;
- **określenie zakresu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. wprowadziła obowiązek sporządzenia przez samorządy **programów opieki nad zabytkami**. Zgodnie z art. 87 tej Ustawy zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub

gminny program opieki nad zabytkami. Program ten, po uzyskaniu opinii wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, przyjmowany jest odpowiednio przez Sejmik Województwa, Radę Powiatu i Radę Gminy (art. 87 ust. 3). Na poziomie powiatu, województwa i gminy program taki sporządza się na okres 4 lat (art. 87 ust. 1), z czego po okresie 2 lat zarząd województwa, powiatu i burmistrz wydają sprawozdanie, które odpowiednio przedstawia się Sejmikowi Województwa, Radzie Powiatu lub Radzie Gminy (art. 87 ust. 5), a następnie przekazywane jest Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 6).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele gminnych programów opieki nad zabytkami, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z rozwojem opieki nad zabytkami.

Za złamanie przepisów ustawy grożą kary, penitencjarne oraz pieniężne, szczególnie wysokie w przypadku zniszczenia zabytku i poszukiwań zabytków bez pozwolenia, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Kary penitencjarne są to kary

ograniczenia wolności lub jej pozbawienia nawet do lat dwóch. Sankcje pieniężne są to sankcje nakładane przez wojewódzkich konserwatorów zabytków w wysokości zależnej od przewinienia i wynoszą od 500 zł do 500 000 zł. W związku z tym od 1 stycznia 2018 r. zacznie działać fundusz celowy na finansowanie ochrony zabytków, którym będzie **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**. Zostanie on zasilony z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Dysponentem Funduszu będzie Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Zgromadzone w nim środki będą przeznaczone na ratowanie zniszczonych lub uszkodzonych zabytków, np. w wyniku wypadków losowych czy klęsk żywiołowych.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 519 ze zmianami). Zgodnie z zapisami Ustawy *„polityki, strategii, plany lub programy dotyczące w szczególności przemysłu, energetyki, transportu, telekomunikacji, gospodarki wodnej, gospodarki odpadami, gospodarki przestrzennej, leśnictwa, rolnictwa, rybołówstwa, turystyki i wykorzystywania terenu powinny uwzględniać zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju”*. Ustawa ta przewiduje poza tym finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmujące także *„działania związane z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”*.
- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zmianami). Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. W istotnym, z punktu widzenia opieki nad zabytkami obszarze planowania i zagospodarowania przestrzennego, uwzględnia się: *„wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art.1)*.
- W studium uwzględniać należy uwarunkowania wynikające ze: (...) *„stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody*

i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” (art. 10).

- Studium oraz plany zagospodarowania przestrzennego powinny określać: (...) *„obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”*. Istotne jest nałożenie na wójtów i burmistrzów obowiązków zarówno zawiadomienia m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studiów, planów zagospodarowania przestrzennego i występowania o opinie, wnioski oraz uzgodnienia.
- Poza tym w ww. ustawie wskazano, że *"w miejscowym planie rewitalizacji można określić, w odniesieniu do nieruchomości niezabudowanej, że warunkiem realizacji na niej inwestycji głównej jest zobowiązanie się inwestora do budowy na swój koszt i do nieodpłatnego przekazania na rzecz gminy inwestycji uzupełniających w postaci infrastruktury technicznej, społecznej lub lokali mieszkalnych (...) w ramach inwestycji uzupełniających możliwe jest również zobowiązanie inwestora do budowy na swój koszt i do nieodpłatnego przekazania na rzecz gminy lokali innych niż mieszkalne przeznaczonych na potrzeby działalności kulturalnej, społecznej, edukacyjnej lub sportowej, wykonywanej przez podmioty prowadzące działalność na obszarze rewitalizacji, których głównym celem nie jest osiągnięcie zysku."*

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1332 ze zmianami). Ustawa ta traktuje zabytki w sposób szczególny i podkreśla fakt, że obiekt budowlany należy projektować i budować zapewniając: *„ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską”*. W ustawie wskazano rodzaje czynności w procesie budowlanym, również w stosunku do budynków wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, a także ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z zapisami przytoczonej ustawy w:

art. 39 ust. 1 – *„prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę,*

uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków”;

art. 39 ust. 2 – „pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego po skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków”;

art. 39 ust. 3 – „w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.”

Zgodnie z **art. 39 ust. 4** – wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

W odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków wymagane jest uzyskanie pozwolenia na remont tych obiektów lub ich rozbiórkę (w przypadku wpisanych do rejestru zabytków tylko po ich wykreśleniu z rejestru zabytków przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Natomiast w sytuacji planowanego montażu tablic i urządzeń reklamowych na zabytku wpisanym do rejestru zabytków Ustawa nakazuje bezwzględny wymóg uzyskania pozwolenia WKZ.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2147 ze zmianami), gdzie napisano, że jednym z wymienionych celów publicznych jest „(...) *opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*”. Kolejne zapisy Ustawy precyzują, jakie działania wymagają pozyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Są to: *"sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek"* oraz, że *"sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu*

Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków". Ponadto w prawie dopuszczono możliwość nałożenia na nabywcę nieruchomości gruntowej, oddawanej w użytkowanie wieczyste, obowiązku (zapisanego w umowie) odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych. Taki sam obowiązek można nałożyć w drodze decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu. Istotne dla właściciela zabytku i zarządcy nieruchomości będącej w trwałym zarządzie są zapisy mówiące o obniżce o 50% ceny nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków, chociaż dopuszczono tu także możliwość podwyższenia lub obniżenia tej bonifikaty oraz o obniżce o 50% opłat z tytułu trwałego zarządu, która to bonifikata również może być podwyższona lub obniżona. Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości. Pozwolenie WKZ jest także niezbędne przed podziałem nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 2134 ze zmianami). W ustawie określenie „tereny zieleni” zostało zdefiniowane jako *„tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne, a w szczególności parki, zieleńce, promenady, bulwary, ogrody botaniczne, zoologiczne, jordanowskie i zabytkowe, cmentarze, zieleń towarzysząca drogom na terenie zabudowy, placom, zabytkowym fortyfikacjom, budynkom, składowiskom, lotniskom, dworcom kolejowym oraz obiektom przemysłowym*". Ustawodawca posłużył się również pojęciami „wartości historycznych” i „kulturowych”, które są jednym z czynników waloryzujących tworzenie parków krajobrazowych, ustanawiania pomników przyrody i przy innych czynnościach.

Zezwolenie na usunięcie drzew lub krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków uzyskuje się po otrzymaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków; dotyczy to również drzew owocowych. W stosunku do innych terenów pozwolenie na wycinkę wydają władze samorządowe.

- **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 972 ze zmianami). Ustawa podaje definicję muzeum (jest to jednostka organizacyjna nienastawiona na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów). W zapisach prawodawca określił zasady funkcjonowania muzeów, nadzoru nad nimi, warunki działania, kryteria zatrudniania pracowników, możliwości pobierania opłat za wykorzystywanie zbiorów do celów marketingowych, a także przepisy ustalające zasady ruchu muzealiów.

- **Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642 ze zmianami). Ustawa ta reguluje zasady działania bibliotek, także publicznych i samorządowych, co ma znaczenie dla funkcjonowania Miejskiej Biblioteki Publicznej w Kostrzynie nad Odrą.

- **Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1506 ze zmianami). Ostatnia nowelizacja wynikała z potrzeby wdrożenia dyrektywy Unii Europejskiej (2003/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz. Urz. UE L 345 z 31.12.2003, str. 90) zmienionej dyrektywą 2013/37/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013 r. zmieniającą dyrektywę 2003/98/WE w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz. Urz. UE L 175/1). Ustawa reguluje sposób archiwizowania dokumentów określając kryteria uznania dokumentów za materiały archiwalne, sposoby postępowania z nimi, ustanawia Państwowy zasób archiwalny, w tym archiwów jednostek samorządowych oraz archiwów jednostek gospodarczych gromadzących dokumenty osobowe i płacowe pracowników. Regulacja ta dotyczy obiektów zabytkowych w przypadku sporządzania zakresu prac przy zabytkach, co należy poprzedzić kwerendą archiwalną określającą przebieg wcześniej dokonywanych robót oraz sposobu archiwizacji dokumentów związanych także z utrzymaniem zabytków.

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1817 ze zmianami), która określa, że wśród zadań realizowanych przez organizacje pożytku publicznego, fundacje i stowarzyszenia zaliczyć można działalność na rzecz kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust.1, pkt 16).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 862). W wymienionym akcie prawnym zapisano, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym, natomiast państwo, jako mecenas, wspiera tę działalność, a minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może wspomóc finansowo realizację planowanych na dany rok zadań. Sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury, szczególnie tych wyspecjalizowanych w opiece nad zabytkami, których celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami. Stąd też, szeroko pojęta opieka nad zabytkami oznacza nie tylko bezpośrednie czynności przy zabytku, ale także gromadzenie wiedzy o zabytkach, jej udostępnianie poprzez np. organizację wystaw, edukację społeczeństwa na temat zagadnień dotyczących ochrony zabytków, uświadomienie istnienia dziedzictwa narodowego pochodzącego z otrzymanych po dawnych mieszkańcach dóbrach kultury, uwrażliwianie na wyjątkowość tego dziedzictwa.

- **Akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami):
 - Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 nr 113, poz. 661). Rozporządzenie określa sposób prowadzenia rejestru zabytków, krajowej ewidencji zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków, gminnych ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Rejestr zabytków prowadzi się w trzech księgach (A – zabytki nieruchome, B – zabytki ruchome oraz C – zabytki archeologiczne) o określonych wymiarach (46 x 30 cm). W rozporządzeniu przedstawione zostały dokładne informacje

o tym, co powinno się znajdować w karcie zabytku nieruchomego, ruchomego i archeologicznego oraz w karcie adresowej zabytku i w karcie informacyjnej wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Zostały też przedstawione w załączeniu wzory wymienionych kart.

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212, poz. 2153). Określa ono działania, które powinny powziąć odpowiednie organy państwowe i instytucje na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Nadrzędnym celem jest ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, uratowanie ich przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem, co zostanie osiągnięte poprzez planowanie, przygotowanie i realizację przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich. W rozporządzeniu zapisano również działania profilaktyczne, mające na celu zmniejszenie ryzyka nieszczęśliwych wypadków, takich jak pożar czy skutki powodzi. Na jego podstawie zaleca się przygotowanie planów ochrony zabytków na wypadek:

- pożaru;
- powodzi, ulewy lub zalania z innych przyczyn;
- wichury;
- katastrofy budowlanej, awarii technicznej, chemicznej;
- demonstracji i rozruchów ulicznych, rabunku lub aktu wandalizmu;
- ataku terrorystycznego;
- konfliktu zbrojnego.

Dokładnie kryteria wskazujące obowiązek przygotowania planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych określa w całości § 4, według którego:

1. Plan ochrony zabytków jednostki organizacyjnej na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje kierownik jednostki organizacyjnej posiadającej zabytki, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, oraz przedstawia do zatwierdzenia wójtowi (burmistrzowi, prezydentowi miasta).
2. Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta); plan ten podlega

uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu.

3. Powiatowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje starosta; plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze województwa.
4. Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wojewódzki konserwator zabytków, w uzgodnieniu z wojewodą i Szefem Obrony Cywilnej Kraju.
5. Krajowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304). Rozporządzenie określa kryteria otrzymania odznaki „Za opiekę nad zabytkami”, zawiera wniosek o przyznanie odznaki, a także podaje informacje na temat jej wyglądu, sposobu wręczania oraz noszenia. Odznaka jest dwustopniowa: złota – wyższy stopień oraz srebrna – niższy. Oficjalnego wręczenia odznaki dokonuje Minister lub upoważniona przez niego osoba, podczas obchodów Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków lub w czasie innych uroczystości związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 nr 50, poz. 256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89, poz. 510). Rozporządzenie określa tryb składania wniosków na jednorazowy lub wielokrotny, stały bądź czasowy wywóz zabytku poza granice. Oględzinami zabytku zajmuje się wojewódzki konserwator zabytków. Po zakończeniu czynności przesyła ustalenia wraz z wnioskiem do ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Oprócz powyższych funkcjonują następujące rozporządzenia, które uszczegóławiają sposób rozpatrywania zagadnień określonych w ich tytule:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 czerwca 2010 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. z 2010 r. nr 118, poz. 797) oraz zmieniające je Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 23 grudnia 2016 r. (Dz. U. z 2016 r., poz. 2156) – oba rozporządzenia są aktami obowiązującymi;
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1302).

Należy także zauważyć, że **ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami chroni również cmentarze**, w obrębie których zachowaniu podlega ich historyczna granica, ustalony układ terenu, kompozycja założenia i zieleni, znajdujące się w jego obrębie zabytki nieruchome w postaci obiektów architektury sakralnej i nagrobków. W odniesieniu do zabytkowych cmentarzy, przepisy ustawy wskazują, iż:

- bez zezwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków nie wolno zabytków burzyć, niszczyć, przerabiać, odnawiać, rekonstruować, zabudowywać, odbudowywać, zdobić, uzupełniać, rozkopywać ani dokonywać żadnych innych zmian;
- bez zezwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków nie wolno przemieszczać zabytków nieruchomych z naruszeniem skomponowanego lub ustalonego tradycją układu terenowego ani też przenosić lub wnosić zabytków ruchomych z naruszeniem ustalonych tradycją wnętrza budownictwa świeckiego i sakralnego;

- o bez zezwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków nie wolno prowadzić robót budowlanych lub innych działań, mogących przyczynić się do zeszpecenia otoczenia zabytku nieruchomego lub widoku na ten zabytek.

Udzielenie zezwolenia na wymienione roboty, wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić od wykonania badań, w tym archeologicznych i dokumentacji zabytków (np. inwentaryzacji nagrobków).

- **Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 912). W ustawie znajduje się zapis, że „użycie terenu cmentarnego na inny cel jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania znajdujących się na jego terenie zabytków, które mogą być przeniesione w inne miejsce po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.”

- **Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 681 ze zmianami). Pierwszymi normami prawnymi, na których opierała się współczesna polska organizacja grobów wojennych, były artykuły postanowień międzynarodowych traktatów zawartych po I wojnie światowej. Wśród nich możemy wymienić Traktat Wersalski (art. 225 i 226) oraz porozumienia z Austrią podpisane w Saint-Germain i z Rosją Sowiecką w Rydze. Na mocy tych dokumentów Polska została zobowiązana do opieki nad grobami wojennymi znajdującymi się na jej terytorium, prowadzenia ich ewidencji oraz sporządzenia i dostarczenia pełnej informacji zainteresowanym państwom. Podstawowym aktem regulującym to zagadnienie było uchwalenie ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych, obowiązującej do dnia dzisiejszego. Ustawa ta reguluje sprawy nazewnictwa, określając, który grób i cmentarz można nazwać wojennym, sprawy własnościowe dotyczące terenów, na których zakładano cmentarze, sprawy ekshumacji i udzielania zezwoleń na jej przeprowadzenie, urządzenie cmentarzy, wznoszenia nagrobków itp. Ustawa stwierdza, że groby i cmentarze wojenne pozostają pod opieką państwa, a koszt ich utrzymania ponosi Skarb Państwa. Bezpośredni nadzór nad stanem grobów i cmentarzy wojennych sprawują gminy. W myśl powyższych przepisów cmentarze, kwatery i mogiły wojenne przeznaczone są do chowania poległych lub zmarłych wskutek odniesionych ran w czasie walk, bez względu na narodowość i wyznanie oraz jeńców wojennych, osób internowanych i osób cywilnych - ofiar

terroru. Zadania samorządów i związków wyznaniowych dotyczących ochrony cmentarzy wskazano w aktach prawnych:

- w **ustawie z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej** (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 888 ze zmianami). Art. 14 ust. 1 otrzymuje tam brzmienie: „*Dział kultura i ochrona dziedzictwa narodowego obejmuje sprawy rozwoju i opieki nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem narodowym oraz sprawy działalności kulturalnej, w tym mecenatu państwowego nad tą działalnością, w szczególności, w zakresie m.in.: (...) miejsc pamięci narodowej, grobów i cmentarzy wojennych, pomników zagłady i ich stref ochronnych.*”

- w **ustawie z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej** (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 1169 ze zmianami), na podstawie której chronione są cmentarze wyznaniowe. Ponadto, ustawa ta daje związkom wyznaniowym szerokie uprawnienia w zakresie możliwości formowania wniosku bądź wyrażenia zgody w wypadku zamykania cmentarza na grzebanie zmarłych i przeznaczenie terenu cmentarza na inny cel. Wskazuje na obowiązek do zasięgnięcia opinii właściwej władzy tego Kościoła lub związku wyznaniowego, co do sposobu oznaczenia i upamiętnienia terenu pocmentarnego. Nakładając obowiązek oznaczenia i upamiętnienia terenu pocmentarnego, daje jednocześnie możliwości, w wypadku konieczności podjęcia decyzji o przeznaczeniu terenu cmentarza na inny cel, pozostawienia informacji o jego historii. Szczególnej oraz pełnej ochronie zostały poddane cmentarze żydowskie, gdyż religia wyznania mojżeszowego nie przewiduje likwidacji cmentarzy, jak również dokonywania ekshumacji zwłok. Z tych względów Związek Religijny Wyznania Mojżeszowego nie wyraził zgody na użycie terenu żadnego cmentarza żydowskiego na inny cel, co ma swoje przełożenie w przepisach szczegółowych.

Należy jeszcze wspomnieć o aktach ustawodawczych związanych z ochroną miejsc szczególnych, istotnych dla kształtowania właściwej polityki historycznej naszego kraju, jest to :

- **ustawa z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw** (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1575 ze zmianami). W ramach tej ustawy wskazano, że w Instytucie Pamięci działa Biuro

Upamiętniania Walk i Męczeństwa. W rozdziale 6b szczegółowo opisano wykonywanie zadań z zakresu upamiętniania walk i męczeństwa.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Gminny program opieki nad zabytkami to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej każdej gminy w Polsce w zakresie podejmowanych działań dotyczących tworzenia, wspierania i koordynowania prac obejmujących ochronę zabytków, zachowanie krajobrazu kulturowego oraz upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego.

Program skierowany jest głównie do lokalnej wspólnoty samorządowej. W zamierzeniu ustawodawcy beneficjentami programu są nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale wszyscy mieszkańcy gminy. Istotnym celem Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie danej jednostki administracyjnej.

3.1. OBOWIĄZEK SPORZĄDZANIA GMINNYCH PROGRAMÓW OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzania gminnych Programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami).

W myśl art. 87 tej ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1. mają na celu w szczególności:
 - 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy, o których mowa, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3.2. DEFINICJE

Z uwagi na konieczność precyzyjnego odnoszenia się w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami do zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przyjęto za ustawą następujące definicje:

1. **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
3. **zabytek ruchomy** - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
4. **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka,

złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

5. **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
6. **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
7. **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
8. **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
9. **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
10. **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
11. **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
12. **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
13. **historyczny zespół budowlany** - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
14. **krajobraz kulturowy** - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15. **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków, w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

3.3. SPOSOBY OPIEKI NAD ZABYTKAMI W ŚWIELE PRZEPISÓW USTAWY Z DNIA 23 LIPCA 2003 r. O OCHRONIE ZABYTKÓW I OPIECE NAD ZABYTKAMI

Według zapisów art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami) ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczenia dla historii i kultury.

W myśl art. 6 ww. ustawy ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1. Zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,
 - dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami,
 - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
2. Zabytki ruchome będące, w szczególności:
- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642 ze zmianami),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
3. Zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 powyższej ustawy podaje także, że ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

W ustawie znajdują się zapisy określające formy ochrony zabytków. Art. 7 ustawy stanowi, że formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.4. OPIEKA NAD ZABYTKAMI ZADANIEM WŁASNYM GMINY

Samorządy terytorialne mają ustawowy obowiązek wykonywania zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków. Zadania własne gmin w tym przedmiocie reguluje ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 1875).

Art. 7 ust. 1 pkt. 9 przytoczonej ustawy zawiera następujący zapis: *„Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”*.

Obowiązki jednostek samorządowych określają zarówno przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami), jak również przytoczona wyżej ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art. 22 pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art. 87 regulującym sporządzenie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art. 18 i 19 nakazujących wykorzystanie

zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Szczególnie w art. 19 ust. 1 a wskazano zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchomości, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Dodatkowo w artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe określenia obowiązków samorządu dla objętych ochroną zabytków, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu.

Natomiast art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Na podstawie art. 96 istnieje także możliwość, aby wojewoda na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków mógł powierzyć w drodze porozumienia prowadzenie niektórych spraw z zakresu swojej właściwości, w tym: wydawanie decyzji administracyjnych, gminom i powiatom, a także związkom gmin i powiatów, położonym na terenie województwa.

W ustawie o samorządzie gminnym, w rozdziale 2, określone są zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Art. 6 ust. 1 mówi, że do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7 ust. 1 doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Materiały, do których odwołują się gminne programy opieki nad zabytkami współdziałają na trzech poziomach ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju dokumenty: strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego. Gminny program opieki nad zabytkami miasta Kostrzyn nad Odrą zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te zostały wymienione i opisane w poniższych dokumentach.

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI ORAZ ICH RELACJE Z GMINNYM PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

„Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2018-2021” wpisuje się w cele strategiczne dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego realizowane na szczeblu krajowym, szczególnie poprzez prace mające na celu zachowanie substancji zabytkowej związanej z historią i rozwojem Twierdzy Kostrzyn i miasta Kostrzyn nad Odrą. Są one zbieżne z aktami państwowymi takimi jak:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017 (Komunikat Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 sierpnia 2014 r. o podjęciu przez Radę Ministrów uchwały w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” M.P. z 2014 r. poz. 773). Jest to podstawowy dokument opisujący strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Obowiązek jego sporządzenia ustanawiają art. 84 i 86 oraz art. 90. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Istotnym celem Programu jest ujednoczenie polityki konserwatorskiej w wymiarze ogólnokrajowym oraz dokonanie koordynacji działań wielu podmiotów skoncentrowanych na ochronie zabytków, tj.: organów konserwatorskich, instytucji kultury i osób prywatnych zaangażowanych w społeczną opiekę nad zabytkami. Jednak głównym zadaniem było wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, zapisanych jako cyt.: "Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju

potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków", realizowanych za pośrednictwem celów szczegółowych, którymi są:

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce poprzez:
 - porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych;
 - przygotowanie ratyfikacji „Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego”;
 - wypracowanie jednolitych standardów działań konserwatorskich w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych;
 - wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego;
 - opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
 - przygotowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
 - realizacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.
2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków poprzez:
 - zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków przez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
 - wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji między organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w ich sąsiedztwie;
 - podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
 - merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji poprzez:
 - przygotowanie ratyfikacji „Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa”, Faro 2005;
 - budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych;
 - promocję dziedzictwa za pośrednictwem internetu;
4. zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwień jego odbioru społecznego.

Wdrażanie programu zakłada ścisłą współpracę Generalnego Konserwatora Zabytków (działającego w imieniu ministra kultury i dziedzictwa narodowego), wojewódzkich konserwatorów zabytków, urzędu obsługującego ministra kultury i dziedzictwa narodowego, urzędów wojewódzkich oraz Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Narodowego Muzeum Morskiego, które to instytucje były wdrażającymi program.

W dokumencie zwrócono uwagę, na to, iż: *„Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”*. Stwierdzono, że *„celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”*.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich dotyczących postępowania z zabytkami, wśród których należy wymienić następujące zasady:

- *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
- maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- minimalnej niezbędnej ingerencji;
- zasadę, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- czytelności i odróżnialności ingerencji;
- odwracalności metod i materiałów;
- wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Ponadto, w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały założenia w zakresie:

- uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych

z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;

- działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;

- systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;

- dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.

- kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.

- współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

Narodowa Strategia Kultury na lata 2004–2013 wraz z jej uzupełnieniem na lata 2004–2020.

Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 roku przez uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, stanowi główny dokument polityki kulturalnej państwa. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”. W dokumencie wyznaczono jako cel strategiczny zrównoważenie rozwoju kultury w regionach, któremu mają służyć następujące cele cząstkowe:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,
- wzrost udziału kultury w PKB,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego zabytków,
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- wzrost uczestnictwa w kulturze,

- rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych,
- efektywna promocja twórczości,
- promocja polskiej kultury za granicą,
- ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Powyższe działania wskazane w dokumencie realizowane są w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają Narodowe Programy Kultury. Programy te określają obszary priorytetowe strategii. Cele operacyjne strategii określone zostały w ramach 10 programów operacyjnych Ministra Kultury. Programy operacyjne stanowią uszczegółowienie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury i określają szczegółowo system realizacji strategii w obszarze finansowania. Istotnym, z punktu widzenia gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta Kostrzyn nad Odrą, jest Narodowy Program Kultury - Ochrona dziedzictwa kulturowego - oraz następujące programy operacyjne:

- **„Ochrona Zabytków”**

W programie tym wyróżniony został priorytet, którym jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowany poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

- **„Kolekcje Muzealne”**

Celem programu jest wspieranie działalności muzeów poprzez tworzenie oraz systematyczne wzbogacanie zbiorów i kolekcji o randze narodowej i regionalnej. W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie zadań mających na celu rozbudowę kolekcji zgromadzonych w muzeach.

- **„Wspieranie działań muzealnych”**

Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. W efekcie w ramach programu powinno być umocnienie muzeów oraz innych podmiotów działających w tym obszarze jako ważnych centrów kultury, dzięki

którym świadomość historyczna i tożsamość kulturowa obywateli staje się kluczowym elementem kształtującym współczesną przestrzeń społeczną.

o **„Ochrona zabytków archeologicznych”**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W rezultacie, efektem programu powinno być upowszechnienie wyników badań oraz rozwój świadomości społecznej w zakresie zachowania i ochrony dziedzictwa archeologicznego.

Strategia Rozwoju Kraju 2020, uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Dokument wskazuje na niezbędne zadania państwa dla wzmocnienia procesów rozwojowych. Wśród najważniejszych zadań strategicznych wymieniono:

- sprawne i efektywne państwo;
- konkurencyjną gospodarkę;
- spójność społeczną i terytorialną.

W zapisach strategii wskazano na obowiązek sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie ładu przestrzennego. Kolejnymi istotnymi zadaniami, na które zwrócono uwagę są: digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania, zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych, zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych. Ponadto położono nacisk na rozwój infrastruktury społecznej, w tym infrastruktury kulturalnej oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, jako ważnego czynnika, sprzyjającemu rozwojowi i podnoszeniu atrakcyjności gminy.

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020, przyjęta uchwałą NR 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. (MP z 2013 r., poz. 378). Koordynatorem realizacji Strategii jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jej głównym celem jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski. Walory i potencjał dziedzictwa kulturowego są postrzegane jako „kluczowy

element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii zwrócono uwagę na kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi. Czwarty z celów: „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet: „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”, stanowi odniesienie w kontekście ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Wymienia się tutaj następujące kierunki działań:

- tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

Program rozwoju gminnej i powiatowej infrastruktury drogowej na lata 2016–2019, przyjęty uchwałą Nr 154/2015 Rady Ministrów z dnia 8 września 2015 r., zmienioną uchwałą Nr 159/2016 z dnia 16 grudnia 2016 r. oraz uchwałą Nr 120/2017 z dnia 1 sierpnia 2017 r. Przedmiotowy Program jest kolejnym programem w sektorze infrastruktury dróg lokalnych, nadzorowanym i koordynowanym przez ministra właściwego ds. transportu, realizowanym przez wojewodów. Infrastruktura drogowa jest jednym z ważniejszych elementów do prawidłowego funkcjonowania i rozwoju gospodarki kraju oraz czynnikiem stymulującym wzrost ekonomiczny danego regionu. Stanowi również jeden z najistotniejszych kryteriów oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Dzięki rozwojowi infrastruktury drogowej zwiększa się dostępność do ośrodków gospodarczych i centrów miejskich, instytucji publicznych, a także do terenów o znaczeniu turystycznym oraz obszarów wiejskich. Podstawowym celem Programu jest wdrożenie standardów bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez tworzenie bezpiecznej, spójnej, zrównoważonej i przyjaznej użytkownikowi sieci drogowej w wymiarze lokalnym. Wybór wniosków o dofinansowanie w ramach omawianego Programu następuje w oparciu o następujące kryteria: „kryterium techniczne”, „kryterium sieciowe”, „kryterium dostępności komunikacyjnej”, „kryterium dochodowe”, „kryterium kontynuacji ciągu”, „kryterium brd” (zmniejszenia ryzyka wystąpienia wypadku drogowego na obszarach o najwyższym poziomie wypadkowości).

Należy zauważyć, iż Gminny Program Opieki nad Zabytkami miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2018-2021 wpisuje się w cele strategiczne dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego realizowane na szczeblu krajowym. Istotną rolę odgrywa w tym działalność Muzeum Twierdzy Kostrzyn, które gromadzi, propaguje i chroni miejscowe dziedzictwo kulturowe, udostępniając wyniki swoich badań poprzez publikacje, wystawy i prelekcje. Muzeum jest jednostką samorządową, toteż poprzez tę placówkę miasto Kostrzyn nad Odrą dba o polepszenie stanu zachowania obiektów zabytkowych. Oprócz tego miasto podejmuje inne działania m. in. promujące informacje o lokalnych zabytkach, czym również wpisuje się w zadania określone w przytoczonych dokumentach.

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Kostrzyn nad Odrą, w trakcie swojego obowiązywania zakłada zgodność z następującymi dokumentami strategicznymi:

Strategia rozwoju województwa lubuskiego. Przyjęta przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXII/319/12 z dnia 19 listopada 2012 r. Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2020”, określa główne cele rozwoju województwa i działania samorządu wojewódzkiego. Wśród nich wymieniono utrzymanie i zachowanie wartości środowiska kulturowego, jednak głównymi zadaniami stanie się znaczące polepszenie poziomu życia, dynamizacja konkurencyjnej gospodarki, zwiększenie spójności regionu poprzez wykorzystanie potencjałów województwa lubuskiego i efektywne zarządzanie jego rozwojem. Te dążenia zostaną osiągnięte poprzez realizację celów strategicznych, którym podporządkowano cele operacyjne.

I tak, w ramach celu strategicznego: „Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka regionalna” zostanie wykonany cel operacyjny „Rozwój potencjału turystycznego województwa”, który ma być realizowany m.in. w oparciu o zachowane dziedzictwo kulturowe. W ramach celu strategicznego „Region efektywnie zarządzany” sformułowany został cel operacyjny „Wzmocnienie potencjału kapitału społecznego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej”.

Cel ten realizowany będzie przez m.in. konkretne kierunki działań:

- wspieranie inicjatyw na rzecz umacniania więzi regionalnych, w tym poprzez: wykorzystywanie potencjału kulturowego i lokalnych tożsamości w rozwoju regionalnym,
- ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu i propagowanie etosu Małej Ojczyzny oraz poczucia wspólnoty wśród mieszkańców regionu,
- propagowanie lubuskiego dorobku kulturalnego, naukowego, społecznego i gospodarczego, poprzez promocję wiedzy o życiu i dorobku wybitnych Lubuszan, popularyzację historii Ziemi Lubuskiej oraz rozwój badań naukowych związanych z regionem.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego.

Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa lubuskiego przyjęta została przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXII/191/12 z dnia 21 marca 2012 r. W części I opracowania zatytułowanej „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego województwa lubuskiego. Koncepcja rozwoju regionu”, w rozdziale 2 pt.: „Diagnoza systemu powiązań wewnętrznych”, pkt 2.3. „Strefa kulturowa” opisano charakterystykę zasobów zabytkowych województwa lubuskiego. Dane ilościowe zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków zapisano w formie tabeli. Oprócz tego wskazano najcenniejsze zabytki województwa lubuskiego, charakterystyczne dla poszczególnych epok, według następujących kategorii:

- 1) założenia urbanistyczne,
- 2) założenia ruralistyczne,
- 3) architektura sakralna,
- 4) architektura rezydencjonalna,
- 5) architektura obronna,
- 6) budynki użyteczności publicznej,
- 7) parki,
- 8) cmentarze,
- 9) architektura przemysłowa i zabytki techniki,
- 10) zabytki ruchome,
- 11) zasoby archeologiczne.

W Planie omówiono stan zachowania poszczególnych kategorii zabytków, podkreślono wartość tożsamości regionalnej, zwracając uwagę na doniosłość tradycji regionalnej, która jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego. W części II pt.:

„Plan struktury funkcjonalno-przestrzennej. Kierunki polityki przestrzennej”, w rozdziale 12 „Strefa kulturowa” przedstawiono praktyczne sposoby wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, wśród nich wskazano:

- systematyczne aktualizowanie informacji o zabytkach regionu przez uzupełnianie portalu internetowego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- włączenie systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w procesy gospodarcze i rynkowe w drodze kompromisu między zasadami ochrony a wymogami i prawami ekonomii,
- aktywne przyciąganie inwestorów dla zagospodarowania zabytków poprzez stosowanie zachęt inwestycyjnych, skuteczną pomoc publiczną i kreowanie partnerstwa publiczno-prywatnego,
- poszerzanie oferty turystycznej o zagadnienia dziedzictwa kulturowego poprzez udostępnienie zabytków (np.: tworzenie szlaków kulturowych, łączenie różnych imprez ze zwiedzaniem lub przedstawianiem zabytków),
- wspieranie turystyki wiejskiej opartej m.in. o gospodarstwa agroturystyczne,
- kreowanie wizerunku miejscowości z wykorzystaniem logo (symbolu) odwołującego się do charakterystycznego zabytku czy innego elementu dziedzictwa niematerialnego,
- kontynuowanie owocnego współdziałania wojewódzkiego urzędu konserwatorskiego i władz samorządowych dla organizacji Dni Ochrony Zabytków i Europejskich Dni Dziedzictwa,
- popularyzacja dziedzictwa kulturowego przez zwiększenie ilości lokalnych inicjatyw społecznych, w tym głównie edukacji, szczególnie wśród dzieci i młodzieży dla wykształcenia wśród nich postaw patriotyzmu lokalnego,
- promowanie i wspieranie wszelkich inicjatyw zmierzających do wykorzystania dziedzictwa kulturowego (turystyka, zagospodarowanie zabytków), a przez to aktywizacja lokalnych społeczności, co spowoduje tworzenie nowych miejsc pracy i powstanie alternatywnych źródeł dochodu, szczególnie na wsi,
- wspieranie popularyzacji lokalnych wydarzeń z przeszłości (w oparciu o istniejące muzea) oraz wiedzę o dawnych rzemiosłach, zajęciach, obyczajach, kuchni wiejskiej itp.,
- wspieranie muzeów w propagowaniu lokalnej tradycji i historii poprzez wystawy i imprezy, pokazujące walory dziedzictwa kulturowego.

W Planie wymieniono działania mające na celu ochronę krajobrazu kulturowego województwa, są to:

- eliminacja dokonanych deformacji krajobrazu kulturowego i zapobieganie nowym zagrożeniom,
- dbałość o stan środowiska przyrodniczego,
- aktualizacja bazy informacyjnej o zabytkach,
- podjęcie działań w celu zagospodarowania obiektów nieużytkowanych.

Zwrócono uwagę na to, że skuteczna realizacja zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami powoduje konieczność podejmowania profesjonalnych działań marketingowych, odpowiadających wymogom współczesnego rynku. Powinny one obejmować takie zagadnienia jak: organizacja systemu informacji o zasobach dziedzictwa kulturowego, oferta turystyczno-kulturowa, oferta gospodarcza odnosząca się do zabytków.

Dla ochrony krajobrazu kulturowego zaproponowano powstanie szlaków turystycznych propagujących dobra kultury i zasoby środowiska naturalnego. Wśród działań priorytetowych wymieniono:

- opracowanie interdyscyplinarnych, merytorycznych i finansowych działań długofalowych aktywizujących społeczność lokalną,
- wspomaganie społeczności lokalnej w tworzeniu nowych miejsc pracy np. w agroturystyce, w oparciu o dobrze zdiagnozowane walory kulturowe i przyrodnicze, pozwalające na ochronę i adaptację do nowych funkcji zastanych form krajobrazu kulturowego,
- wytwarzanie produktów regionalnych, zajazdów z kuchnią regionalną, szczególnie w obiektach zabytkowych,
- tworzenie zespołów gospodarczych związanych z obsługą turystyczną,
- współpracę międzyregionalną w oparciu o historyczne uwarunkowania,
- określenie nowych metod zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych znajdujących się na szlakach turystycznych z możliwością ich adaptacji na cele turystyczne, takie jak: małe muzea, hotele, restauracje itp.,
- aktywny udział w integralnych programach mających na celu kształtowanie przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską poprzez nawiązanie do istniejących szlaków turystycznych i krajoznawczych,

- ścisła współpraca samorządów każdego stopnia, a szczególnie gmin zainteresowanych powstaniem połączeń międzyregionalnych.

Program opieki nad zabytkami województwa lubuskiego na lata 2017–2020. Program ten został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubuskiego Uchwałą Nr XXIX/444/17 z dnia 10 kwietnia 2017 r. Głównym postulatem umieszczonym w dokumencie było zachowanie zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił cel strategiczny, który powinny osiągnąć poszczególne jednostki samorządu terytorialnego w dziedzinie opieki nad zabytkami. To zapewni regionowi stan spójności poprzez niezbędne ku temu realizację zadań, a także wskazuje sposoby ich wykonania za pomocą proponowanych podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych. Poszczególne cele operacyjne mają za zadanie doprowadzić od relatywizacji miast i obszarów wiejskich dzięki rozwojowi turystyki opartej na wykorzystaniu zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz dzięki podejmowaniu przedsięwzięć kulturalnych tworzących atrakcyjny wizerunek województwa lubuskiego według zasady zrównoważonego rozwoju.

Wśród dobrych przykładów działalności kulturalnych wymieniono Muzeum Twierdzy w Kostrzynie nad Odrą finansowane przez samorząd miasta. Zwrócono także uwagę na ponadregionalną wartość zabytkową i kulturową Twierdzy Kostrzyn, wskazując, że w przyszłości mogłaby ona otrzymać status Pomnika Historii.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Gorzowskiego na lata 2017–2020. Przyjęty Uchwałą Nr 106/XVIII/2016 Rady Powiatu Gorzowskiego z dnia 28 listopada 2016 r. Zakres opracowania obejmuje dziedzictwo kulturowe powiatu gorzowskiego. Na jego podstawie dokonano charakteryzacji zabytków na terenie powiatu, z wyszczególnieniem zabytków najcenniejszych. Omówiono regulacje dotyczące ochrony zabytków oraz dokumenty programowe. Określono najważniejsze priorytety dla ochrony dziedzictwa powiatu, spośród których wymieniono:

- Priorytet 1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno - gospodarczego powiatu gorzowskiego. W nim następujące kierunki działań: zatrzymanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich

zachowania, podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

- Priorytet 2. Nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego. W ramach tego priorytetu wskazano następujące kierunki działań: działania organizacyjne i finansowe związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.
- Priorytet 3. Działania promocyjne i edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu, z następującymi kierunkami działań: zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu, edukacja społeczności lokalnej w kwestii znaczenia dziedzictwa dla regionu, wspieranie rozwoju turystyki. Wskazano, na sposób udzielania dotacji na prace przy zabytkach, wpisanych do rejestru zabytków, w oparciu o uchwałę rady powiatu.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI PROGRAMOWYMI GMINY

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Kostrzyn nad Odrą wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy:

➤ **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Kostrzyn nad Odrą** (Uchwała Nr XLII/317/10 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 17 czerwca 2010 r.), co do którego obecnie podjęto uchwałę o przystąpieniu do zmian. W dokumencie wskazano na występowanie stref ochrony konserwatorskiej, które mają zapewnić właściwą ochronę dziedzictwa kultury. Są to:

- 1) strefa „A” – strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej, obejmująca historyczny układ przestrzenny lub jego elementy zachowane w stanie nienaruszonym lub nieznacznie zniekształconym. Na tym obszarze zapewnia się pierwszeństwo postulatów konserwatorskim przed warunkami dotyczącymi wszelkiej działalności inwestycyjnej, gospodarczej i usługowej,

- 2) strefa „B” – strefa ochrony konserwatorskiej (pośredniej), obejmuje „obszar obejmujący czytelne lecz nie dominujące historyczne zagospodarowanie, charakterystyczne w skali lokalnej; częściowo wypełniony oryginalną lub przekształconą zabudową historyczną z możliwymi ubytkami lub uzupełnieniami nową zabudową”,
- 3) strefa „K” – strefa ochrony krajobrazu kulturowego, który jest „integralnie związany z zespołem zabytkowym lub obszary kształtowane w wyniku działalności ludzkiej – parki, cmentarze, aleje. Tereny te mogą stanowić również integralną część obszarów chronionych strefą „A” lub „B”, jako rodzaj zabezpieczenia i ekspozycji form tradycyjnych”,
- 4) strefa „E” – „strefa ochrony ekspozycji obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów, dominant zabytkowego układu oraz obiektów o szczególnych wartościach krajobrazowych.

Poza tym, w studium wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Są to:

- 1) strefa „W I” – „strefa pełnej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, wykluczającej wszelką działalność inwestycyjną i inną; obejmuje ona stanowiska wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji służby ochrony zabytków”,
- 2) strefa „W II” – „strefa częściowej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, dopuszczającej inwestowanie pod określonymi warunkami; obejmuje ona stanowiska ujęte w ewidencji służby ochrony zabytków”,
- 3) strefa „W III” – „strefa ograniczonej ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, polegającej na prowadzeniu interwencyjnych badań archeologicznych w przypadku podejmowania prac ziemnych; obejmuje ona stanowiska ujęte w ewidencji służby ochrony zabytków”.

W opracowaniu w stosunku do powyżej wymienionych obszarów chronionych dopuszczono możliwość zmiany granic stref ochrony konserwatorskiej podczas sporządzania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jednak „po uprzednim uzgodnieniu zmiany z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków”. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, ich zasięg oraz przepisy porządkujące działania w poszczególnych strefach omówiono w osobnym załączniku do studium (załącznik nr 5a), będącym obszernym opracowaniem tekstowym i wskazano na załączniku graficznym (nr 5b).

- **Strategia Rozwoju Miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2014–2023** (Uchwała Nr XL/306/14 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie opracowania Strategii Rozwoju Miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2014 – 2023 oraz Prognozy Oddziaływania na Środowisko, stanowiącej integralną część ww. dokumentu, zmieniona Uchwałą Nr XLI/324/2014 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 24 czerwca 2014 r.). Opracowanie nowej strategii dla Kostrzyna nad Odrą było podyktowane zmianami, jakie nastąpiły w samym mieście jak i w regionie. Jest to podstawowy dokument, w oparciu o który samorząd realizuje obowiązek prowadzenia polityki rozwoju lokalnego. Na jego podstawie wyznaczone zostały główne kierunki rozwoju miasta w perspektywie do 2023 roku, w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju miasta. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej oraz nowa perspektywa finansowa na lata 2014–2020, daje możliwości pozyskania funduszy na rozwój lokalny. W celu wskazania szczegółowych zadań do realizacji ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich wykonanie oraz źródeł finansowania należy stworzyć właściwe dokumenty wykonawcze.

Obszerne opracowanie zdefiniowano w następującym zdaniu: **„Kostrzyn nad Odrą w roku 2023 łączy w sobie rozwój gospodarczy z jednoczesnym poszanowaniem środowiska naturalnego oraz promocją walorów turystycznych i historycznych miasta i regionu. Miasto jest przestrzenią bezpieczną, która stwarza warunki do życia rodzinnego i rozwoju zawodowego oraz zaspokaja potrzeby swoich mieszkańców.”** Poprawa życia mieszkańców zostanie osiągnięta również poprzez wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego, które scharakteryzowano, upatrując w nich podstawę rozwoju turystyki. Jednym z kierunków działań ma być **„Zachowanie, rewitalizacja, ochrona, udostępnianie, przyjazne wykorzystanie, promocja budynków, obiektów i przestrzeni dziedzictwa kulturowego”**.

Opisując potencjał kulturowy miasta w omawianym dokumencie wskazano, że Kostrzyn nad Odrą leży na trasie historycznych szlaków: na międzynarodowym Bałtyckim Szlaku Twierdz (Baltic Fort Route) oraz Szlaku Kulturowym Zabytków Obronnych pomiędzy Morzem Północnym a Adriatykiem (Forte Cultura).

Strategia uwzględnia zapisy zawarte w dokumentach strategicznych wyższego szczebla, prócz tego przywiązuje ogromną uwagę do spójności z istniejącymi strategiami rozwoju takimi jak: Strategia Europa 2020, Koncepcja Rozwoju

i Działania Euroregionu Pro Europa Viadrina; Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo; Raport „Polska 2030. Wyzwania rozwojowe.”; Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: regiony, miasta, obszary wiejskie; Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030; Krajowa Polityka Miejska do roku 2020; Polityka Transportowa Państwa; Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego – Lubuskie 2020; Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego do roku 2020; Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Gorzowskiego z Horyzontem Czasowym do 2020 roku.

- **Gminny Program Rewitalizacji Miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2016 –2026.** Dokument pośród zakładanych rezultatów procesu rewitalizacji umieszcza polepszenie stanu zabytków na terenie miasta Kostrzyn nad Odrą. Ma temu służyć rozwój infrastrukturalny miasta, podczas którego nastąpi m.in. „modernizacja zabudowy i infrastruktury drogowej, konserwacja zabytkowych obiektów, poprawa stanu środowiska”. W związku z tym jeden z celów operacyjnych w swoim uszczegółowieniu zakłada „zwiększenie wartości architektonicznej zabytkowych kamienic znajdujących się na obszarze rewitalizacji” (cel szczegółowy 3.4.1.). Powyższy program pośród elementów, które zapewnią realizację przewidzianych zadań dostrzega szczególną rolę zabytków. Ich obecność jest jednym z istotnych czynników, który obok licznych atrakcji przyrodniczych i krajobrazowych i lokalizacji miasta, pozwala sformułować silną ofertę turystyczną, w tym ofertę turystyki rowerowej. Aby jeszcze uatrakcyjnić ten czynnik, dokument zakłada powstanie projektu pn. „Centrum Interpretacji Fortyfikacja Nowożytna w zabytkowym zespole bastionu Król w Kostrzynie nad Odrą” (Przedsięwzięcie nr 17). W ten sposób nastąpi „zwiększenie potencjału turystycznego i kulturowego Miasta Kostrzyn nad Odrą, udostępnienie szerokiej publiczności bastionu Król, najstarszego bastionu na ziemiach polskich, jako odrestaurowanego dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego (w tym działania popularyzatorsko-edukacyjne w regionie), przedstawienie publiczności zespołu bastionu Król, jako kompleksowego pomnika architektury warownej, ze szczególnych uwzględnieniem aranżacji wybranych pomieszczeń nawiązującej do ich pierwotnej funkcji oraz autoekspozycji obiektu, jako zbioru architektonicznych relikwów z różnych okresów oraz użytku wojskowego funkcjonującego nieprzerwanie przez blisko 400 lat, wprowadzenie do oferty turystycznej

i kulturalnej nowych elementów (m.in. nowa interaktywna wystawa stała, wystawa z nowego obszaru tematycznego), stworzenie centrum informacyjno-interpretacyjnego kierującego turystów do innych zabytków architektury warownej i miejsc związanych z wojskowymi dziejami województwa.”

- **Uchwała nr XX/153/16 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 2 sierpnia 2016 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji miasta Kostrzyn nad Odrą, zmieniona uchwałą nr XXX/227/17 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 29 czerwca 2017 r.** Akt ten upoważnia Burmistrza do pierwokupu na rzecz miasta Kostrzyn nad Odrą wszystkich nieruchomości położonych w obszarze rewitalizacji z wyłączeniem lokali mieszkalnych w budynkach wielorodzinnych wraz z prawami związanymi z własnością tych lokali oraz pomieszczeniami przynależnymi i nieruchomości zabudowanych budynkami mieszkalnymi jednorodzinnymi. Obszary: zdegradowany i rewitalizacji zostały wyznaczone na dwóch załącznikach mapowych do uchwały (zał. 1a i 1b). W obrębie miejskiego obszaru zdegradowanego wyodrębnione zostały strefy: I, II, III, IV, VI, VIII, XII, XIII, natomiast obszar rewitalizacji miasta stanowią strefy: I, II, III, IV i VI.

- **Wieloletni Plan Inwestycyjny Miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2015–2020**, przyjęty uchwałą nr XI/67/15 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 27 sierpnia 2015 r. Jest to szczegółowy harmonogram zakładanych i poniesionych wydatków na prace remontowo-budowlane infrastruktury miejskiej (budynków, dróg i instalacji miejskich), inne planowane inwestycje na terenie miasta, w tym na turystykę, kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego.

- **Program Ochrony Środowiska dla Miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2014–2017 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2018–2021.** Program zawiera plan działań zapewniających ochronę powietrza. Wśród nich zapisano inwestycje w obrębie zabytkowego układu miasta polegające na termomodernizacji budynków użyteczności publicznej oraz budowę dróg i tras rowerowych a także modernizację sieci ciepłowniczej, co wiązać się będzie z pracami ziemnymi.

- **Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla miasta Kostrzyn nad Odrą**, przyjęty uchwałą nr XI/66/15 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 27 sierpnia 2015 r. Dokument dotyczy problematyki ochrony środowiska. Zagadnienia w nim ujęte odwołują się do problemu jakości powietrza, efektywności energetycznej, transportu oraz termomodernizacji budynków, uwzględniając jednocześnie poprawę warunków życia mieszkańców oraz aspekty wynikające ze zrównoważonego rozwoju.

- **Program usuwania wyrobów zawierających azbest dla miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2009–2032**, w którym określono zasady usuwania pokryć dachowych zawierających azbest z terenu całego miasta Kostrzyn nad Odrą oraz ich bezpieczne składowanie i prawidłowe unieszkodliwianie. W związku z tym programem Rada Miasta Kostrzyn nad Odrą w dniu 17 maja 2012 r. zatwierdziła uchwałą nr XVII/133/12 "Regulamin dofinansowania ze środków budżetu Miasta zadań z zakresu usuwania wyrobów zawierających azbest z terenu miasta Kostrzyn nad Odrą przy udziale funduszy uzyskanych z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Zielonej Górze w roku 2012", w wyniku czego zostanie wyeliminowane pokrycie dachów z terenu miasta Kostrzyn nad Odrą w formie tzw. eternitu, będącego pokryciem ahistorycznym i niebezpiecznym dla ludzi.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Kostrzyn nad Odrą**. Miasto Kostrzyn nad Odrą nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru miasta. Tereny te stanowią obszary objęte ochroną prawną na podstawie art. 7 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:
 - 1) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie Osiedla Drzewice w Kostrzynie nad Odrą, uchwała Nr XXVII/200/17 z dnia 23 lutego 2017 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego poz. 502 z dnia 1.03.2017 r.). Plan w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków i krajobrazu kulturowego ustala strefy ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych. Dla realizacji zamierzeń inwestycyjnych i innych zamierzeń związanych z pracami ziemnymi w granicach stref ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych nakazano „współdziałać z właściwym organem ochrony zabytków” oraz nałożono obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych w granicach stref ochrony

konserwatorskiej zabytków archeologicznych na zasadach określonych przepisami odrębnymi, a także w przypadku ujawnienia przedmiotu posiadającego cechy zabytku podczas prowadzenia prac budowlanych i ziemnych, postępować zgodnie z przepisami odrębnymi.

- 2) **Zmiana do zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Kostrzyna, uchwała Nr XXIV/182/08 z dnia 2 października 2008 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 114, poz. 1645 z dnia 6.11.2008 r.). W planie określono warunki architektoniczno-urbanistyczne dla przyszłej zabudowy i zagospodarowania obszaru. W przypadku znaleziska zabytku podczas prac ziemnych zapisano konieczność powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Burmistrza Miasta Kostrzyna nad Odrą.
- 3) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu Starego Miasta w Kostrzynie nad Odrą, uchwała Nr X/96/03 z dnia 10 lipca 2003 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 64, poz. 1010 z dnia 4.09.2003 r.) **i zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu Starego Miasta w Kostrzynie nad Odrą, uchwała Nr XXIV/181/08 z dnia 02 października 2008 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 119, poz. 1741 z dnia 19.11.2008 r.). Zapisy planów określiły warunki dotyczące przyszłych inwestycji na obszarze Twierdzy Kostrzyn nad Odrą wpisanej do rejestru zabytków oraz dodatkowo wyodrębniły teren Starego Miasta do objęcia ochroną konserwatorską. W odniesieniu do obiektów fortyfikacji i zamku, wpisanych do rejestru zabytków, wniesiono wymóg uzyskania zezwoleń Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wszelkie planowane prace oraz możliwość wprowadzenia dodatkowych warunków konserwatorskich dla tych prac, zgodnie z przepisami szczegółowymi. W strefie ochrony konserwatorskiej wszelkie prace muszą uzyskać akceptację Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a w strefie obserwacji archeologicznych „prowadzenie prac ziemnych w tym odgruzowywania, w oparciu o zezwalające decyzje WKZ, prowadzenia wyprzedzających badań i nadzoru archeologicznego, zgodnie z przepisami szczegółowymi”. Wskazano także inne warunki, w tym dotyczące m.in. odpowiedniej formy małej architektury, odtworzenia nawierzchni ulic, placów, rodzaju wprowadzanych nasadzeń.
- 4) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Kostrzynie nad Odrą w rejonie ulic: Sportowej, Prostej i Ogrodowej, uchwała Nr XLIII/350/98 z dnia 28 maja 1998 r.** (Dz. Urz. Woj.

Lubuskiego Nr 12, poz. 69 z dnia 18.05.1999 r.) – brak w nim zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

- 5) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Kostrzynie nad Odrą przeznaczanego pod inwestycję liniową – gazociąg wysokiego ciśnienia DN 200 – II etap, uchwała Nr XXI/154/12 z dnia 20 września 2012 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego poz. 1879 z dnia 24.10.2012 r.). W planie zapisano wymóg postępowania zgodnie z przepisami szczegółowymi w przypadku znaleziska przedmiotu posiadające cechy zabytku.
- 6) **Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Kostrzynie nad Odrą w rejonie ulic: Sportowej, Prostej i Ogrodowej, uchwała Nr XLVI/371/10 z dnia 4 listopada 2010 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego nr 120, poz. 1937 z dnia 23.12.2010r.). Na obszarze objętym planem w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej nakazano: „kształtowanie układu i brył nowej zabudowy z poszanowaniem charakterystycznych dla regionu form, materiałów i parametrów przestrzennych”; ponadto osobom prowadzącym roboty budowlane i ziemne, w przypadku ujawnienia w trakcie prac, przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, nakazano postępowanie zgodnie z przepisami szczegółowymi.
- 7) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru Osiedla Szumiłowo w Kostrzynie nad Odrą, uchwała Nr XXV/196/08 z dnia 06 listopada 2008 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 140, poz. 2237 z dnia 31.12.2008 r.). Na stanowisku archeologicznym położonym na terenie objętym planem zapisano wymóg wykonania archeologicznych badań ratunkowych oraz uzgodnienia prac ziemnych z wojewódzkim konserwatorem zabytków zgodnie z przepisami szczegółowymi. Dla istniejących obiektów objętych ochroną konserwatorską wprowadzono zapisy w wyniku których zakazano ich rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy elewacji lub dachu. Plan zobowiązuje inwestorów do przeprowadzenia prac konserwatorskich lub restauratorskich tych obiektów lub odpowiednio ich części. Ponadto objęto ochroną konserwatorską kompozycję i starodrzew alei lipowej zlokalizowanej w granicach terenu, a także kompozycję, starodrzew, relikty ogrodzeń i nagrobków na dawnym cmentarzu ewangelickim. Uszczegółowiono również politykę nowej zabudowy w obrębie dawnej wsi Szumiłowo, która ma nawiązywać do zabudowy historycznej. Zapisano

przy tym obowiązek postępowania zgodnie z przepisami szczegółowymi w przypadku znaleziska przedmiotu posiadające cechy zabytku.

- 8) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Kostrzynie nad Odrą przeznaczony pod inwestycję liniową – gazociąg wysokiego ciśnienia DN 200, uchwała Nr XIV/102/12 z dnia 09 lutego 2012 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego poz. 659 z dnia 14.03.2012 r.) – w części unieważniony. Plan w zapisach gwarantuje wymóg postępowania zgodnie z przepisami szczegółowymi w przypadku znaleziska przedmiotu posiadające cechy zabytku.
- 9) **Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Kostrzyna, uchwała Nr XXVIII/296/2001 z dnia 25 października 2001 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 127, poz. 970 z dnia 11.12.2001 r.). Ustalono w nim, iż prace ziemne należy prowadzić pod nadzorem służb konserwatorskich, a wszelkie zmiany w zabudowie (uzupełnienia, rozbudowę, przebudowę, remonty zmieniające charakter lub wygląd elewacji) trzeba przeprowadzać w uzgodnieniu „ze służbami konserwatorskimi”.
- 10) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego strefy śródmiejskiej miasta Kostrzyna, uchwała Nr XIX/187/2000 z dnia 28 września 2000 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 30, poz. 351 z dnia 7.11.2000r.). W załączniku graficznym do planu zaznaczono budynki objęte ochroną konserwatorską oraz przewidziane do wyburzenia a w zapisach sformułowano wymóg każdorazowego zawiadamiania właściwych służb konserwatorskich w przypadku natrafienia w trakcie prowadzenia robót ziemnych na ślady archeologiczne. Ponadto stwierdzono, iż w przypadku przebudowy oznaczonych w planie obiektów o zarejestrowanej wartości historycznej należy wcześniej uzyskać każdorazowo akceptację właściwych służb konserwatorskich.
- 11) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie Osiedla Warniki na terenie Kostrzyn nad Odrą, uchwała Nr XVIII/132/08 z dnia 27 marca 2008 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 41, poz. 805 z dnia 29.04.2008 r.). Plan porządkuje zasady prowadzenia prac budowlanych oraz zagospodarowania terenu oraz podaje ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Wśród nich znajduje się wymóg postępowania zgodnie z przepisami szczegółowymi w przypadku znaleziska przedmiotu posiadające cechy zabytku. Na obszarze objętym planem znajduje się stanowisko archeologiczne dlatego „wszelkie prace realizowane w granicach

występowania stanowiska archeologicznego wymagają, przed ich podjęciem, wykonania archeologicznych badań ratunkowych oraz uzgodnienia ze strony wojewódzkiego konserwatora zabytków zgodnie z przepisami szczegółowymi”. Ponadto plan zakazuje „rozbudowy, nadbudowy, zmiany formy elewacji lub dachu obiektów objętych ochroną konserwatorską”, a w przypadku konieczności remontu takich obiektów plan nakazuje wykonanie „prac konserwatorskich lub restauratorskich tych obiektów albo odpowiednio ich części”.

12) Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów ograniczonych ulicami Orła Białego, Jagiellońską i Jana Pawła II w Kostrzynie nad Odrą, uchwała Nr IV/27/11 z dnia 10 lutego 2011 r. (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 49, poz. 947 z 22.04.2011 r.). Plan ustala zasady ochrony wartości kulturowych terenu poprzez wskazanie określonych proporcji wysokościowych i gabarytów nowoprojektowanych budynków. Na obszarze wskazano ponadto obiekty objęte pośrednią ochroną konserwatorską (strefą ochrony „B”) oraz obiekty objęte strefą ochrony krajobrazu kulturowego „K”, w których ochronie podlegać będą: rozplanowanie istniejących dróg i ulic, rozplanowanie zabudowy, charakterystyczne usytuowanie domu mieszkalnego, architektoniczna forma zabudowy istniejącej i nowej uzupełniającej, gabaryty, kształt dachów, kompozycja elewacji, zachowanie starodrzewu w obrębie nowego zainwestowania i zachowanie obsadzenia ulic. Wymieniono również pojedyncze zabytki budownictwa, którymi są:

- 1) dom murowany przy ulicy Jana Pawła II Nr 9 – 17 z lat 20 – 30 XX wieku;
- 2) dom murowany przy ulicy Orła Białego Nr 15 z około 1910 r.; (dopuszcza się rozbudowę budynku);
- 3) dom murowany przy ulicy Orła Białego Nr 22 i 24 z lat 20 XX wieku;
- 4) dom murowany przy ulicy Orła Białego Nr 29 z około 1910 r.;
- 5) dom murowany przy ulicy Orła Białego Nr 31 z lat 20 XX wieku;
- 6) dom murowany przy ulicy Orła Białego Nr 6 z około 1900 r.;
- 7) dom murowany przy ulicy Orła Białego Nr 8 z lat 20 XX wieku.

Wskazano, że „dla ochrony cech istniejącej zabudowy i środowiska kulturowego wprowadza się zasadę: „realizacja nowej zabudowy wielorodzinnej i mieszkalno - usługowej zwartej, winna uwzględniać historyczną skalę i charakter zabudowy miasta Kostrzyna”, przewidziano likwidację pawilonów handlowych wprowadzających dysharmonię lub ich przebudowę w formie nawiązującej gabarytem do sąsiednich budynków historycznych. Plan ustalił także warunki

zagospodarowania terenu istniejącej zieleni parkowej wraz z pomnikiem Ofiar Stalagu III C, oznaczonego symbolem ZP, gdzie postuluje zachowanie istniejącego starodrzewu i zagospodarowania, ale również wprowadzenie nowej zieleni urządzonej z elementami małej architektury i zakaz lokalizacji nośników reklamowych.

- 13) **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów dla potrzeb Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej w Kostrzynie nad Odrą, uchwała Nr XLIV/360/98 z dnia 18 czerwca 1998 r.** (Dz. Urz. Woj. Lubuskiego Nr 15, poz. 188 z 28.08.1998 r.) – brak w nim zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

5.2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW ORAZ ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA

5.2.1. POŁOŻENIE

Gmina miejska¹ - Kostrzyn nad Odrą - leży w północno-zachodniej części Województwa Lubuskiego, w zachodniej części powiatu gorzowskiego u ujścia Warty do Odry, geograficznie w obrębie podprovincji Pojezierza Południowobałtyckiego, w zasięgu takich makroregionów jak: Pojezierze Południowopomorskie z mezoregionem Równina Gorzowska, oraz Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka z mezoregionami: Kotliną Freienwaldzką i Kotliną Gorzowską. Administracyjnie Gmina Miejska Kostrzyn nad Odrą leży przy granicy polsko-niemieckiej, w granicach powiatu gorzowskiego, na obrzeżach północnych województwa lubuskiego. Kostrzyn nad Odrą sąsiaduje z następującymi gminami: od północy z gminą Dębno leżącą w województwie zachodniopomorskim, od wschodu z gminą Witnica, a od południa z gminą Słubice. Ze względu na przyrodnicze walory miasta i jego otoczenia w 1996 r. na terenach należących do miasta założono Park Krajobrazowy "Ujście Warty", obejmujący obszar o powierzchni 20 532,46 ha. Zajmuje on terytorium leżące także w gminach ościennych, takich jak: Słońsk, Witnica, Boleszkowice i Górzycyca.

¹ Termin „gmina miejska” w tekście GPOZ używany jest w znaczeniu określonym w §2 ust. 6 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia, stosowania i udostępniania krajowego rejestru urzędowego podziału terytorialnego kraju oraz związanych z tym obowiązków organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. z 1998 r. Nr 157 poz. 1031).

W 2001 r. w miejscu rezerwatu przyrody Słońsk oraz części Parku Krajobrazowego „Ujście Warty” utworzony został Park Narodowy "Ujście Warty". Jego powierzchnia wynosi 7 955,86 ha wraz z otuliną obejmującą 10 453,99 ha. Na terenie parku istnieje kilka szlaków pieszych i rowerowych, a także dwie ścieżki przyrodnicze "Ptasim szlakiem".

W centrum parku krajobrazowego leży fragment Kostrzyńskiego Zbiornika Retencyjnego, którego większa część znajduje się na obszarze Parku Narodowego "Ujście Warty".

5.2.2. RYS HISTORYCZNY KOSTRZYNA NAD ODRĄ ORAZ JEGO ROZWÓJ PRZESTRZENNY

Teren Kostrzyna (niem. *Küstrin*, łac. *Cozsterine*), a w zasadzie gminy miejskiej Kostrzyn nad Odrą, był zasiedlony już w epoce kamienia (w okresie schyłkowego paleolitu 12000–8300 lat p.n.e.), o czym świadczą zlokalizowane w trakcie badań archeologicznych tzw. punkty osadnicze. Najstarsze ślady obecności człowieka odnotowano w pobliżu miasta (stanowisko archeologiczne Mostno st.1, st. 3, st. 6 [AZP 45-07]), a na terenie samego miasta odnotowano ślady osadnictwa pochodzące z epoki neolitu czyli z młodszej epoki kamienia (5500-1800 lat p.n.e.) oraz znacznie liczniejsze z epoki brązu (1800-700 p.n.e.), głównie związane z kulturą łużycką. Te ostatnie są szczególnymi stanowiskami archeologicznymi, są to cmentarzyska ciałopalne w Warnikach, na wzgórzu Grudzia oraz w obrębie Starego Miasta na Rawelinie August Wilhelm.

Rozlewiska ujścia Warty były bardzo atrakcyjnym terenem osiedleńczym, dlatego napotkano liczne relikty osady i cmentarzyska pochodzące z pierwszych wieków naszej ery, związane z kulturą przeworską, wielbarską i nadłabską. W rejonie ulic Wodnej i Nadbrzeżnej znaleziono pozostałości osad wczesnorzymskich, a w dalszej okolicy archeolodzy natrafiają na przedmioty pochodzące z obszaru Imperium Rzymskiego, które przywędrowały na teren Kostrzyna za pośrednictwem szlaków handlowych. Najcenniejszym znaleziskiem będącym rzymskim importem jest naczynie *terra sigillata*, odkryte w Górzycy w grobie kobiecym pochodzącym z kultury wielbarskiej, a także monety rzymskie i ozdoby z metali szlachetnych. Z okresu wczesnego średniowiecza wywodzi się natomiast zespół obiektów mieszkalnych znalezionych na początku XX wieku na terenie Kostrzyna-Kłośnicy oraz Starego Miasta, jednak ten okres osadnictwa nie jest dotąd jeszcze dokładnie

rozpoznany. Za najstarszą część osadnictwa uważa się osadę z okresu wczesnego średniowiecza, lokalizowaną w rejonie stanowiska archeologicznego (stanowisko nr 1 Kostrzyn-Stare Miasto [AZP 48-06]), a następnie gród z XII w., którego umiejscowienie nie zostało dotąd potwierdzone.

Pierwsza wzmianka źródłowa o Kostrzynie pochodzi z 1232 r., z dokumentu księcia wielkopolskiego Władysława Odonica, w którym ów władca przekazał ziemię kostrzyńską templariuszom, jako że w tym czasie Kostrzyn należał do Wielkopolski. W 1249 r. w Kostrzynie ustanowiono kasztelanię, a w akcie z 1261 r. pisze się o nim jako o "*oppidum*" czyli miasteczku, które dostało się w ręce Brandenburczyków. Przypuszcza się, że około 1300 r. miastu położonemu w miejscu obecnego Starego Miasta nadano prawo magdeburskie, po czym znaczenie Kostrzyna wzrastało. W sąsiedztwie, w odległości ok 300 m w kierunku południowo-wschodnim od niego leżała Chyża, którą umiejscawia się w okolicach dzisiejszej ul. Chyżańska. Przy niej funkcjonował targ rybny.

W latach 1535-1571 margrabia Jan Hohenzollern przeniósł tu swoją siedzibę, kierując się dogodnym położeniem miasta i zadysponował przebudowę zamku oraz budowę potężnej twierdzy. W ten sposób od 1536 r. Kostrzyn stał się stolicą Nowej Marchii, pełniąc jednocześnie ważną rolę obronną. Przebudowę rozpoczął włoski budowniczy Francesco Chiaramella z Gandino, a dokończył Rocco Guerrini (Rochus Quirinus). W dalszych wiekach twierdza była stale rozbudowywana i unowocześniana. W 1631 r. Szwedzi wznieśli nowe szańce i raweliny, w 1662 r. Tielman Jungblut zmodernizował jej bastiony na wzór rozwiązań holenderskich. Po 1850 r. twierdzę umocniono budując w jej otoczeniu forty: pod Czarnowem, Sarbinowem, Gorgast i Żabicami. Znacznie uszkodzone w 1945 r. fortyfikacje są obecnie sukcesywnie porządkowane, remontowane i udostępniane turystom. Należy dodać, że w wyniku budowy, a potem modernizacji twierdzy zmieniał się także układ przestrzenny miasta. Najpierw chyżę z targiem rybnym przeniesiono na drugi brzeg Odry. W k. XVI w. zamknięta murami zabudowa Starego Miasta wylała się poza nie i rozwijała się w obrębie przedmieść. Na północy za bramą Sarbinowską powstało Krótkie Przedmieście (Kurze Vorstadt), złożone w wolno stojących budynków otoczonych ogrodami i Długie Przedmieście (Lange Vorstadt) na lewym brzegu Odry, gdzie wzniesiono pierwszy w mieście szpital. Krótkie Przedmieście obecnie znajduje się w centrum dzisiejszego miasta, a z Długiego Przedmieścia rozwinęło się obecne Kietz na terenie Niemiec.

Przez miasto od 1646 r. przechodziła linia pocztowa z Berlina do Prus Książęcych. W 1735 r. król pruski na wniosek Królewskiej Kamery Wojen i Domen wydał pozwolenie na założenie kolejnej części miasta, tzw. Nowego Miasta na obszarze militarnym na północ od Twierdzy, czyli na gorzyńskim dziele rogowym (Hornwerk).

Liczne powodzie spowodowały, że w 1785 r. rozpoczęto prace regulacyjne biegu Warty i Odry oraz budowę kanału Fryderyka Wilhelma, dzięki któremu przesunięto koryto rzeki i Warta uchodzi do Odry na północ od twierdzy. Natomiast okres przypadający po wojnach napoleońskich, to czas dynamicznego rozwoju Przedmieścia Krótkiego, gdzie położenie zabudowy wyznaczały promieniście rozchodzące się ulice: Drzewicka (Drewitzer Str.) i Warnicka (Warnicker Str.).

W 1815 r., po przeniesieniu siedziby Nowej Marchii do Frankfurtu, Kostrzyn nad Odrą najpierw stał się częścią rejencji frankfurckiej, ale już w 1816 r. stolicą utworzonego wtedy powiatu kostrzyńskiego, w skład którego weszły Dębno i Boleszkowice. Rozwój urbanistyczny regulowały wówczas przepisy wojskowe, np.: domy przy ul. Drzewickiej wznoszone ścianą szczytową do ulicy, oddalone zostały od siebie na tyle, aby stwarzać możliwość lepszej obserwacji i ostrzału artyleryjskiego. W 1907 r. Krótkie Przedmieście oficjalnie zostało przemianowane na Nowe Miasto.

Wiek XX to okres wzmożonego rozwoju budowlanego w Kostrzynie, którego początkiem stała się budowa Królewskiej Pruskiej Kolei Wschodniej. Jej przeprowadzenie przez Kostrzyn w 1867 r. umożliwiło bezpośrednie połączenie kolejowe Berlina z Królewcem. Linia Kolei Wschodniej pełniła rolę najważniejszej magistrali kolejowej państwa pruskiego. Trakcja kolei w pobliżu miasta skutkowałą wzrostem potencjału przemysłowego i budownictwa mieszkalnego. Podobnie, jak katalizatorem zmian był transport wodny i budowa portu rzeczno-jeziernego. Ponadto dla polepszenia komunikacji oddalone części miasta połączono w 1903 r. tramwajem konnym, zastąpionym w 1925 r. tramwajem elektrycznym.

W latach 30-tych na terenie Długiego Przedmieścia zbudowano osiedle na 200 domów (Deutschlandsiedlung), a na obszarze Krótkiego Przedmieścia fabrykę celulozy i produkcji mąki kartoflanej. II wojna światowa spowodowała w zasadzie całkowitą likwidację dawnego miasta, z wyniku działań wojennych zniszczono w 100 procentach zabudowę Starego Miasta.

W 1939 r. w Drzewicach, obecnej części miasta, Niemcy zorganizowali obóz pracy dla alianckich jeńców wojennych - Stalag III C Alt Drewitz, który istniał do stycznia 1945 roku. Umieszczono w nim kilka tysięcy czeskich jeńców jeszcze przed

wybuchem wojny z Polską, a po 1 września dołączono do nich 7 tysięcy Polaków i w 1942 r. 18 tysięcy francuskich żołnierzy oraz z innych krajów. W sumie, w Stalagu przebywało około 70 tysięcy jeńców wojennych różnej narodowości, wśród nich byli Polacy, Anglicy, Amerykanie, Jugosłowianie, Grecy, Holendrzy, Belgowie, Rosjanie i Włosi. W obozie panowały bardzo złe warunki, które stały się bezpośrednią przyczyną śmierci kilku tysięcy więźniów. Najbardziej nieludzkie metody stosowano wobec radzieckich jeńców wojennych, opisał je Michał Szołochow w opowiadaniu „Los człowieka”, na podstawie którego nakręcono później film o tym samym tytule. We wrześniu 1944 r. w Alt Drewitz znaleźli się jeńcy z Powstania Warszawskiego. Na jeńcach wojennych dokonywano zbrodniczych eksperymentów przy użyciu Cyklonu B, a także w okresie od 10.01.1942 do 21.02.1942 na jeńcach radzieckich innych eksperymentów medycznych. Po 1945 r. w obozie byli przetrzymywani jeńcy niemieccy. Dziś o niechlubnej historii tego miejsca przypomina cmentarz i znajdujący się na nim krzyż i pomnik.

W dniu 31 stycznia 1945 r. do Kostrzyna, traktowanego jako strategiczna "brama do Berlina", dotarły wojska radzieckie. O miasto zamienione w twierdzę prowadzono ciężkie walki aż do 30 marca, kiedy to poddały się Stare Miasto i cytadela. W wyniku działań wojennych Kostrzyn uległ prawie całkowitemu zniszczeniu, ocenia się że Stare Miasto w 100%, dzielnica Kietz w 98%, Nowe Miasto w 92%.

Po wojnie, na skutek porozumień poczdamskich, organizm miejski Kostrzyna nad Odrą został rozdzielony, ponieważ granicę polsko-niemiecką ustalono na rzece Odrze, przecinającej Kostrzyn. W ten sposób Długie Przedmieście i Kietz znajdujące się na lewym brzegu rzeki przyłączono do Niemiec, do radzieckiej strefy okupacyjnej, a Stare Miasto i Nowe Miasto włączono do Polski. W efekcie ludność niemiecką wysiedlono za Odrę, a na jej miejsce sprowadzono ludność polską, przybyłą głównie z terenów utraconych przez Polskę na rzecz Związku Radzieckiego.

Po podziale granicą państwową w 1945 r., Kostrzyn został całkowicie przeorganizowany, życie mieszkańców po polskiej stronie granicy przeniosło się na teren Przedmieścia Krótkiego (czyli Nowego Miasta) w okolice dworca kolejowego. Na terenie miasta z historycznej zabudowy pozostały pojedyncze obiekty mieszkalne (np. zespoły architektoniczne przy Pl. Grunwaldzkim, Os. Kolejowym, ul. Adama Mickiewicza, nieliczne wille miejskie i kamienice na terenie Śródmieścia) oraz wojskowe (zespoły zabudowy pokoszarowej przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego oraz na Os. Leśnym) i przemysłowe (historyczna zabudowa zakładu Arctic Paper

Kostrzyn S.A., spichlerze zbożowe przy ul. Prostej). W wyniku ruchu budowlanego w latach 80-tych wybudowano osiedla złożone z budynków wielorodzinnych. Nowe osiedla mieszkaniowe powstałe na obszarach po dawnej zabudowie tworzą układy urbanistyczne zrywające z przedwojenną zabudową szeregową. Oprócz nowych budynków mieszkalnych (osiedla w okolicy Warnik oraz na północnym zachodzie od miasta), wzniesiono nowe gmachy użyteczności publicznej – kościół NMP Matki Kościoła, szkołę Regionalne Centrum Edukacji Ponadgimnazjalnej – Zespół Szkół im. Marii Skłodowskiej-Curie przy ul. Komisji Edukacji Narodowej 2, budownictwo przemysłowe w Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej oraz wielkopowierzchniowe pawilony handlowe.

Początkowo po drugiej wojnie światowej miasto było częścią okręgu administracyjnego z siedzibą we Wrocławiu, lecz Decyzją Rady Ministrów z 7 lipca 1945 r. wraz z kilkunastoma powiatami ziem zachodnich Kostrzyn stał się częścią województwa poznańskiego. Najpierw w 1946 r. ludność Kostrzyna liczyła tylko 634 osób, bo miasto miało status zamknięty i mogli w nim przebywać jedynie kolejarze i celnicy. Dopiero w 1954 r. rozpoczęto budowę największej wówczas w Polsce fabryki papieru i celulozy. Zakład ten po 1989 r. sprywatyzowano i w 1993 r. sprzedano koncernowi szwedzkiemu. Obecnie fabryka nazywa się Arctic Paper Kostrzyn S.A. Czynnikiem powodującym znaczne ożywienie miasta było otwarcie w 1992 r. przejścia granicznego, a w 1997 r. powołanie Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Obecnie miasto liczy ok. 20 tys. ludności.

W dniu dzisiejszym z historycznych jednostek urbanistycznych w skład miasta wchodzi: Stare Miasto – Twierdza (ruiny), Nowe Miasto (Krótkie Przedmieście), Warniki, Drzewice, Szumiłowo. Te ostatnie jednostki urbanistyczne w przeszłości były odrębnymi wsiami, posiadającymi własną historię i rozwój przestrzenny:

Drzewice, czyli dawna wieś Drzewice albo Stare Drzewice (niemiecka nazwa: Alt Drewitz), pierwszy raz jest wzmiankowana w materiałach historycznych w 1451 roku, jako własność zakonu joannitów. W 1540 roku wieś ta została przez Jana z Kostrzyna przyłączona do majątku państwowego w Chwarszczanach. W XIX wieku wieś została przyłączona do Kostrzyna nad Odrą, pomimo czego Drzewice zachowały średniowieczne rozplanowanie owalnicowe (ul. Kościelna), w której centrum było nawsie z kościołem i cmentarzem, zniszczone w wyniku II wojny światowej. Wskutek sukcesywnej rozbudowy miejscowości, wykształcił się wielodrożnicowy układ

dzisiejszych Drzewic. Pozostałością historycznej zabudowy są domy w większości rozlokowane przy ul. Mikołaja Reja. W latach 1938-1945 przy drodze leśnej za wsią urządzono obóz dla jeńców wojennych Stalag III C.

Szumiłowo - dawna wieś Szumiłowo (niemiecka nazwa: Schaumburg lub Alt Schaumburg), leży 5 km na północny-zachód od centrum Kostrzyna nad Odrą. Miejscowość lokowana prawdopodobnie przez templariuszy w średniowieczu ma zachowany owalny układ przestrzenny (ul. Kostrzyńska) oraz zabudowę o charakterze wiejskim, z której jednak tylko nieliczne obiekty zachowały cechy typowe dla końca XIX i początków XX wieku. Po sekularyzacji majątku joannitów wieś podlegała urzędowi domeny w Chwarszczanach. Pierwsza wzmianka o kościele i parafii w Szumiłowie pochodzi z 1405 roku, ze spisu dóbr biskupstwa lubuskiego, jednak nie wiadomo jak wyglądał budynek świątyni. Kolejne budowle ulegały zniszczeniom i przebudowom, ostatni wzniesiony w 1903 roku został zniszczony w 1945 r., wiadomo tylko, że stał na nawsiu przy cmentarzu.

Warniki - wieś Warniki (niemiecka nazwa: Warnick), położona na wschód od centrum miasta. Pierwsza wzmianka historyczna o Warnikach pochodzi z 1261 roku, z dokumentu o ugodzie zakonu templariuszy z Brandenburgią, w wyniku której zakon zrzekł się wielu swoich posiadłości wzdłuż traktu Kostrzyn – Gorzów, w tym także i tej wsi. Pomimo takiego rozstrzygnięcia wieś figuruje jako własność zakonu jeszcze w 1295 roku. Po kasacie templariuszy w 1312 roku wieś uległa na krótko sekularyzacji, a następnie stała się dobrem joannitów, w okresie reformacji była własnością baliwatu w Słońsku. W XVII w. Warniki stały się wsią prywatną najpierw w majątku von Schöningów, właścicieli Dąbroszyna a potem w 1732 roku von Wreechów i kolejno: von Dönhoffów oraz von Schwerin-Wolfshagen. Miejscowość rozplanowana jest w układzie ulicówki, z historyczną zabudową z k. XIX i pocz. XX w., posadowioną frontem równolegle wzdłuż głównej ulicy przechodzącej przez Warniki.

5.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

5.3.1. ZABYTKI NIERUCHOME W WOJEWÓDZKIM REJESTRZE ZABYTKÓW

Na terenie Kostrzyna nad Odrą znajduje się 5 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, z czego trzy są zespołami architektoniczno-przestrzennymi. Należy wspomnieć, że na obszarze powiatu gorzowskiego jest 86 zabytków wpisanych do rejestru, w województwie lubuskim 3651, a w całej Polsce (wg stanu ogłoszonego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa na dzień 28.09.2016 r.) znajduje się 71041 zabytków. W wykazie zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków w Kostrzynie nad Odrą figurują:

1. fragmenty-elementy fortyfikacji Twierdzy Kostrzyn nad Odrą obejmujące: Bastion Brandenburgia, Bastion Filip, Rawelin August Wilhelm, Bramę Chyżańską, Furte Rybacką, Kurtyne Brandenburgia-Filip, Kurtyne Filip-Księżniczka, Posterunek piechoty przy Kolei Świebodzickiej, Redan XII, Grodze, Fosy, Wały i stoki bojowe, Bastion Król z Małym Nadszańcem, Fragment Rawelinu Albrecht, Bramę Berlińską, Kurtyne Król-Królowa, Grodze z basztą, Relikt Rawelinu Krystian Ludwik „Świńska Głowa”, Bastion Odrzański ze schronem, Bastion Strzelecki, Rawelin Gorzyński, Rawelin Strzelecki, Bramę Gorzyńską, Relikty Bramy Odrzańskiej, Redan I z reliktem kazamaty flankującej, Lewe skrzydło Dzieła Rogowego, Redan II, Redan III, Relikt Lunety Odrzańskiej i przepustu Bramy Polnej, Małą Enwelope, Plac broni na drodze krytej Małej Enwelopy – nr rej. 639 decyzja z dnia 18.12.1963 r. oraz nr rej. KOK-I-81/76 decyzja z dnia 02.11.1976 r. i na podstawie postanowienia Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znak: RZD.5130.30.2014 [13] z dnia 28.05.2015 r. w sprawie wyjaśnienia wątpliwości co do treści decyzji o wpisie do rejestru zabytków l.dz. KL-IV-69/29/63 z dnia 18.12.1963 r. oraz decyzji o wpisie do rejestru zabytków l.dz. KL-I-5340/81/76 z dnia 02.11.1976 r.,
2. zamek, nr rej. 599 decyzją z dnia 20.06.1963 r.,
3. kaplica neogotycka przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego, nr rej. L-209/A decyzja z dnia 30.05.2006 r.,
4. zespół spichlerzy zbożowych (spichlerz nr 1 i 2), ul. Prosta 10, nr rej. L-211/A decyzja z dnia 05.06.2006 r.,

5. fort Sarbinowo w skład którego wchodzi: 1. szaniec wraz z poternami i koszarami; 2. sucha fosa z murowaną przeciwskarpą; 3. korona stoku bojowego; 4. schron straży; 5. parki amunicyjne w formie schronów w stoku bojowym; 6. plac broni z ruinami blockhauzu, nr rej. L-653/A decyzja z dnia 9.06.2014 r.

W odniesieniu do budynków wpisanych do rejestru zabytków, ochronie podlega zabytkowa forma architektoniczna i substancja (materiał), bryła, kompozycja elewacji, detal architektoniczny, oryginalne elementy składające się na konstrukcję, wystrój oraz wyposażenie, stolarka, rozplanowanie (układ) wnętrza, historyczne pokrycie dachu. Nadrzędną zasadą jest trwale zachowanie obiektu i jego użytkowanie w sposób uwzględniający jego wartość zabytkową, zgodnie z zasadami opieki nad zabytkami.

Opis zabytków wpisanych do rejestru zabytków:

❖ **fragmenty-elementy fortyfikacji Twierdzy Kostrzyn nad Odrą - fortyfikacje ziemno-murowane Starego Miasta** – zostały zbudowane w okresie 1537-1543 r. za panowania Jana Kostrzyńskiego według projektu Francesco Chiaramelli z Gandino na planie nieregularnego sześcioboku z czterema ostrokątnymi bastionami narożnymi („Król”, „Królowa”, „Filip” i „Księżniczka”) oraz dwoma bastionami sześciokątnymi. Twierdzę zaopatrzono w dwie bramy – Sarbinowską i Gorzyńską, która w 1604 r. zmieniła nazwę na Lubuską, a w 1797 r. na Berlińską. Bramę Sarbinowską nazywano także Nową Bramą (1578 r.), Bramą Chwarszczańską, a od 1654 roku Nowomarchijską. Dodatkowo, na linii umocnień od strony południowo-wschodniej wprowadzono przejścia poprzez Furtę Chyżańską, a od strony rzeki Odry - Furtę Rybacką. Wewnątrz murów miejskich twierdzy rozciągało się Stare Miasto, regularnie poprzecinane siatką ulic, gdzie najważniejszą budowlą był zamek, stanowiący siedzibę władcy.

Warto pamiętać, że kostrzyńska twierdza była miejscem osadzenia wielu osób, które miały wpływ na bieg dziejów: w l. 1730-1732 przebywał w niej późniejszy następca tronu Prus Fryderyk II, w 1768 więziono w niej konfederatów barskich, których wykorzystywano jako tanią siłę roboczą, a w czasie okupacji francuskiej przez wojska napoleońskie w latach 1806-1814 w twierdzy od 24 czerwca do 17 lipca 1808 r. przetrzymywany był wraz z 27 współbraćmi redemptorystami – benonitami św. Klemens Maria Hofbauer (tablica pamiątkowa z popiersiem

świętego widnieje – po prawej stronie wejścia do kościoła pw. Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła).

Po wzniesieniu umocnień bezpośrednio otaczających miasto rozpoczęto budowę pierścienia twierdzy zewnętrznej, a w XIX w. dodatkowo jeszcze, po powstaniu trakcji kolejowej, wzniesiono dalsze umocnienia (w odległości od ok. 5 do 12 km od miasta) w postaci zespołu fortów w Gorgast, Czarnowie, Sarbinowie (Fort Sarbinowo) i Żabicach oraz Nowego Dzieła w okolicy dworca kolejowego.

Unowocześnianie możliwości militarnych twierdzy spowodowało zmianę użytkowania tych jej części, które utraciły wartość bojową. Wykorzystano je wtórnie do celów cywilnych. Z powodu strat wywołanych przez działania militarne podczas oblężenia miasta w 1945 r., a także statusu Kostrzyna po II wojnie światowej, likwidacji uległa zabudowa miejska na całym obszarze Starego Miasta. Pozostała z niej jedynie siatka ulic oraz przyziemia budynków tworząc tzw. „Kostrzyńskie Pompeje”.

Odrestaurowane zostały niektóre obiekty miasta-twierdzy: Brama Berlińska, Brama Chyżańska, Bastion Filip, Bastion Brandenburgia oraz Promenada Kattego. Obecnie trwają prace nad dalszą rewaloryzacją tego obszaru.

Fortyfikacje z ulokowanym w ich wnętrzu układem urbanistycznym, są złożonymi i dość nietypowymi założeniami, tworzącymi swoiste miasta-twierdze. Takim tworem jest twierdza kostrzyńska, na terenie której znajdują się ruiny historycznej zabudowy Starego Miasta, z czytelną siatką ulic, ciągów pieszych, układem parceli z zarysem dawnej zabudowy pierzei kamienic oraz placów m.in. ratuszowego (ryнку), zamkowego z ruinami zamku, kawaleryjskiego. Przy zespołach fortyfikacyjnych ich ochronę i zagospodarowanie winno się rozpatrywać w powiązaniu z zachowanym krajobrazem warownym.

- ❖ **Zamek** – obecnie relikty zamku zachowane są na wysokości przyziemia. Budowla stoi w zachodniej części Starego Miasta, ponad rzeką Odrą. Zamek został wzniesiony w XIII wieku przez zakon templariuszy, w których ręce trafił w 1232 r. przekazany im donacją księcia wielkopolskiego Władysława Odonica. Prawdopodobnie wzniesiony przez nich zamek nie odbiegał wyglądem od innych twierdz tego czasu, których istotną częścią była cylindryczna wieża. Jej relikty można zobaczyć w południowej części murów. W 1234 r. zamek stał się własnością książąt śląskich, Henryka Brodatego i Henryka Pobożnego, ale już w 1249 r. Kostrzyn wraz z Ziemią Lubuską przeszedł w ręce arcybiskupa magdeburskiego,

przekazany przez Bolesława Rogatkę, a w końcu XIII wieku dostał się w posiadanie margrabiów brandenburskich, przy czym od 1373 r. władał nim Karol IV Luksemburski, który zmusił do ustąpienia dotychczasowego margrabiego Ottona Wittelsbacha. Po nim zamkiem kostrzyńskim dysponował jego syn Zygmunt Luksemburski, król Węgier i Włoch oraz Cesarz Rzymski i elektor brandenburski.

Prawdopodobnie w roku 1300 margrabia brandenburski Albrecht III nadał Kostrzynowi prawa miejskie, lecz zamek po rozwiązaniu zakonu templariuszy przeszedł na własność zakonu joannitów. Około roku 1402 Nową Marchię za sumę 1300 kop groszy kupił Zakon Krzyżacki, który w latach 1444-1452 dobudował drugie skrzydło zamku z kaplicą i klatką schodową, mur z narożnymi wieżyczkami i fosą. Budowla ta chroniła przeprawę przez rzekę oraz komorę celną i jednocześnie miała bronić księstwo przed potencjalnym atakiem z warowni joannitów w Słońsku.

W 1455 r. zamek ponownie stał się własnością margrabiów brandenburskich, którzy zdecydowali po 1535 r. o jego przebudowie. Nowe założenie powstało według projektu włoskiego architekta Francesco Chiaramelli. Powstała wówczas czteroskrzydłowa zabudowa z dziedzińcem pośrodku i czterema basztami narożnymi oraz fortyfikacje bastionowe założone na planie czworoboku. Jednocześnie margrabiowie brandenburscy wzniesli wokół miasta fortyfikacje bastionowe. Wygląd rezydencji widać na zachowanych widokach, np.: na sztychu Brennera z końca XVI wieku, gdzie zobaczyć można fasadę zamku od strony Placu Wyścigowego, którą zdobiły płaskorzeźbione w piaskowcu sceny przedstawiające prace Herkulesa. Najbardziej paradne z wejść zdobione było terakotową płaskorzeźbą ze sceną Nawrócenia św. Pawła, a w podłuczach portalu z medalionami z podobiznami Jana Kostrzyńskiego i Katarzyny Brunszwickiej. Za twórcę terakotowych płaskorzeźb uznaje się Hansa Schenck-Scheulicha. Z 1571 roku pochodzi jeszcze piaskowcowy portal z delfinami. Do zamku od strony Placu Wyścigowego przylegały zabudowania gospodarcze i dwa arsenały.

Po śmierci margrabiego Jana w 1571 r. miasto utraciło swoje znaczenie i zamek stał się jedną z wielu siedzib elektorskich i margrabiowie przebywali w niej okresowo. Na przełomie XVI i XVII wieku dziedziniec zamknięto czwartym skrzydłem, którego portal wejściowy ozdobiono motywem berła brandenburskiego, a w południowym narożniku wzniesiono pięcioboczną wieżę spinającą nowo wybudowane skrzydło ze skrzydłem nadodrzańskim. Połączono

również skrzydło z kaplicą zamkową z kościołem Mariackim za pośrednictwem zadasszonego ganku podtrzymywanego przez dwa masywne filary.

Podczas wojny trzydziestoletniej zamek uległ zniszczeniu. Jego odbudowę i renowacją, przeprowadzoną dopiero w 1690 r., kierował architekt holenderski Kornel van Ryckwaert. Zamek uformowano z trzech skrzydeł: jedno skrzydło znajdowało się od strony Odry, drugie od strony kościoła farnego, a trzecie od strony Placu Wyścigowego (tzw. skrzydło wjazdowe). Obejmowały one nieregularny dziedziniec otwarty od strony północno-zachodniej. Za panowania Fryderyka Wilhelma i Fryderyka III główna wieża zamkowa została nadbudowana kolejnym piętrem i zwieńczona charakterystycznym hełmem znanym z rysunku Daniela Petzolda z lat 1710-1715.

Na początku lat 60. XVIII wieku Fryderyk Wilhelm jedno z pomieszczeń skrzydła północno-zachodniego przebudował na kaplicę gminy kalwińskiej, a podziemia zamku wykorzystywał na więzienie. Przetrzymano w nich w 1730 r. następcę tronu pruskiego, przyszłego Fryderyka II Wielkiego z rozkazu jego ojca Fryderyka Wilhelma I, którego osadzono za próbę ucieczki poza granice kraju przed tyranią ojca. Pomagający mu w tym przedsięwzięciu przyjaciel młodości Hans Herman von Katte został stracony w Kostrzynie w obecności Fryderyka II w dniu 6.11.1730 r.

Ponownie zamek został zniszczony w 1758 r. w czasie wojny siedmioletniej i za panowania Fryderyka Wilhelma I (1713-1740) ostatecznie utracił charakter rezydencjonalny. Cenne wyposażenie budynku na polecenie władcy zostało przewiezione do Berlina. Ostatecznie zamek pozbawiono wszystkich elementów miedzianych: pokrycie dachu i orynowanie zostało przetopiona na cele militarne. Odbudowę budowli podjęto dopiero w 1770 roku. W jej wyniku zasypano fosy oddzielające założenie od miasta. Podczas wojen napoleońskich i okupacji francuskiej w latach 1806-1813 obiekt zamieniono na lazaret, a od 1814 roku władze pruskie użytkowały go na koszary. W 1815 roku wieżę zamku przekształcono według projektu K.F. Schinkla. Natomiast w latach 1820-1825 zostały przeprowadzone prace adaptacyjne na pruskie koszary. W okresie Wiosny Ludów byli w nich więzieni polscy oficerowie - powstańcy z Wielkopolski. Ostatni remont zamku przeprowadzono w latach 1898-1899. Po jego ukończeniu w 1903 roku w zamku otwarto muzeum poświęcone osobie Fryderyka Wilhelma II, a na dziedzińcu postawiono jego pomnik autorstwa Georga Janescha.

W 1945 r. zamek został silnie zniszczony w czasie działań wojennych, a to, co z niego zostało decyzją władz centralnych wysadzono i rozebrano w 1969 roku. Do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie przyziemia skrzydeł i relikty schodów. Fragmenty renesansowych portali z terakoty prezentowane są na ekspozycji w Muzeum Lubuskim im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim.

❖ **Kaplica neogotycka przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego** – to dawna ewangelicka kaplica cmentarna wzniesiona w pocz. XX w. na terenie tzw. Nowego Miasta. Po 1945 użytkowana przez krótki czas jako kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Budynek kaplicy był potem użytkowany jako magazyn. W 2006 r. przeprowadzono przy nim prace remontowe. Obecnie obiekt nie pełni funkcji sakralnej i jest wykorzystywany na potrzeby tutejszej parafii.

❖ **Zespół spichlerzy zbożowych (spichlerz nr 1 i 2) przy ul. Prostej 10** – spichlerze wraz z przyległą do nich piekarnią zostały zbudowane ok. 1930 r. na potrzeby Garnizonu Artylerii Ciężkiej, w ramach wzniesionego kompleksu koszarowego na obecnym Osiedlu Leśnym. W spichlerzach przechowywano rezerwy zboża i paszy na wypadek wojny, a piekarnia produkowała chleb dla garnizonu wojskowego. W pobliże spichlerzy doprowadzono dwie bocznicie kolejowe.

Po 1945 r. zespół stał się własnością Państwowych Zakładów Zbożowych w Gorzowie Wlkp., potem do 1955 r. Poznańskich Okręgowych Zakładów Młynarskich, a następnie do 1975 r. Zielonogórskich Okręgowych Zakładów Młynarskich. W 1993 r. spichlerze przeszły na własność PZZ w Gorzowie Wlkp. po czym w tym samym roku zostały sprzedane firmie "Agrofar" z Zamęcina, a następnie właścicielowi Młyna Agregatowego Sp. z o. o. w Kostrzynie. Znajdująca się w kompleksie piekarnia była wykorzystywana przez Spółdzielnię Spożywców w Kostrzynie.

Oba spichlerze są murowanymi, monumentalnymi gmachami na planie wydłużonego prostokąta nakrytego wysokimi dachami o pokryciu z dachówki ceramicznej, ustawione szeregowo wąskimi elewacjami do siebie. Przy jednym z nich stoi parterowa piekarnia z rozczłonkowanym dwuspadowym dachem, połączona ze spichlerzem zadaszonym gankiem na półokrągłych filarach.

❖ **Fort Sarbinowo** – nowa broń palna o znacznej sile rażenia i zasięgu sprawiła, że wcześniej powstałe twierdze zaczęto otaczać szańcem fortów oddalonych od dotychczasowych umocnień. Nowy system fortyfikacji oparto na zespole fortów głównych i wzniesionych między nimi fortów pośrednich, które flankowały się wzajemnie.

Budowę Fortu Sarbinowo rozpoczęto 30 kwietnia 1883 r., a zakończono w grudniu 1887 r. W efekcie prac powstał fort ceglany o zarysie architektonicznym "Fortu Biehlera". Cechą charakterystyczną fortów tego rodzaju jest system wałów: wał górny, wał dolny oraz sucha fosa broniona działami schowanymi w kaponierach i dwiema bateriami odcinającymi dostęp do fortu. Z górnego wału korzystała artyleria, której załoga umieszczała armaty w działobitniach obwarowanych poprzecznicami. W poprzecznicy na osi fortu znajdowała się klatka schodowa łącząca górną kondygnację koszar czołowych z drogą wałową. Dwie poprzecznice z nią sąsiadujące były wyposażone w wyciąg amunicji dla artylerii. Wał górny wyposażono również w cztery schrony pogotowia dla artylerzystów zgrupowane po dwa: mniejsze pod wałem czołowym i większe na barkach wału artylerii. Forty niestety szybko straciły swoje znaczenie militarne z powodu dalszego postępu techniki wojskowej, taki też był los fortu w Sarbinowie, używanego po wojnie jako miejsce do detonacji niewypałów i niewybuchów.

5.3.2. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Archeologiczne Zdjęcie Polski to nazwa realizowanego na terenie całej Polski od 1978 r. przedsięwzięcia poszukiwania, rejestrowania i nanoszenia na mapy geodezyjne stanowisk archeologicznych. Celem tych działań jest uzyskanie informacji potrzebnych do celów naukowych i konserwatorskich. Przedsięwzięcie jest koordynowane przez poszczególnych wojewódzkich konserwatorów zabytków, a centralna baza danych przechowywana jest w archiwum Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie. Poszukiwania stanowisk archeologicznych w ramach AZP prowadzone są głównie metodą tzw. badań powierzchniowych, czyli obserwacji powierzchni, głównie wiosną i jesienią. Dodatkowo wykorzystuje się informacje ze źródeł archiwalnych oraz wywiady z mieszkańcami danej miejscowości.

Na terenie Miasta Kostrzyn nad Odrą prowadzone są nadal badania archeologiczne i ich wykaz może być uzupełniany o nowo odkryte stanowiska

archeologiczne. Udokumentowane stanowiska archeologiczne zgrupowane są na obszarach AZP, są to w przewadze punkty osadnicze. Najstarsze z nich, które datuje się na okres pradziejów, mają duże znaczenie dla rozpoznania oraz ochrony najstarszych śladów obecności człowieka i jego form gospodarowania na badanym terenie. Z kolei najmłodsze odkryte ślady pochodzą już z czasów nowożytnych.

Dużą wartość ma odkrycie i ustalenie lokalizacji osadnictwa średniowiecznego powiązanego z powstaniem Twierdzy Kostrzyn. Ustalenia z dokonanych badań pozwolą na lepsze rozpoznanie rozwoju miasta i mogą zostać wykorzystane do promocji miasta oraz dla rozwoju turystyki kulturowej. Wymagają one jednak odpowiedniego wyeksponowania w postaci wytyczenia szlaku oraz szczegółowego opisu historycznego i wizualizacji pierwotnego wyglądu.

Zestawienie wszystkich stanowisk archeologicznych przedstawia tabela nr 1.

Tabela nr 1. Kostrzyn nad Odrą – wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Lp.	Miejscowość lub nazwa stanowiska	AZP	Nr st. w miej.	Nr st. na obsz. AZP	Funkcja	Chronologia/Kultura
1.	Kostrzyn-Szumilowo	47-05	11	1	śląd osadnictwa osada?	Kult. łużycka? -III okres epoki brązu-Halsztat Późne średniowiecze (XV w.) Nowożytność (XVII-XIX w.)
2.	Kostrzyn-Szumilowo	47-05	12	2	śląd osadnictwa osada?	Pradzieje Późne średniowiecze (XV w.?)
3.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	36	1	cmentarzysko ciałopalne	V okres epoki brązu
4.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	28	2	śląd osadnictwa	Epoka kamienia
5.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	29	3	fort	XIX w.
6.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	30	4	śląd osadnictwa	Pradzieje
7.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	31	5	śląd osadnictwa	Nowożytność
8.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	32	6	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa osada	Epoka kamienia Pradzieje Późne średniowiecze Nowożytność
9.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	33	7	śląd osadnictwa	Późne średniowiecze
10.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	34	8	śląd osadnictwa	Późne średniowiecze
11.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	35	9	śląd osadnictwa	Pradzieje
12.	Szumilowo	47-06	1	10	osada	Epoka brązu- Halsztat

13.	Szumiłowo	47-06	2	11	osada ślad osadnictwa	Pradzieje Nowożytność
14.	Szumiłowo	47-06	3	12	osada ślad osadnictwa	Pradzieje Nowożytność
15.	Szumiłowo	47-06	4	13	ślad osadnictwa	Późne średniowiecze
16.	Szumiłowo	47-06	5	14	osada	Pradzieje Kult. wielbarska? - okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Nowożytność
17.	Szumiłowo	47-06	6	15	osada punkt osadniczy ślad osadnictwa	Pradzieje Późne średniowiecze Nowożytność
18.	Szumiłowo	47-06	7	16	osada punkt osadniczy osada	Pradzieje Późne średniowiecze
19.	Szumiłowo	47-06	8	17	ślad osadnictwa osada?	Późne średniowiecze Nowożytność
20.	Szumiłowo	47-06	9	18	ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa	Epoka kamienia Pradzieje Kult. łużycka - V okr. epoki brązu- Halsztat CD Nowożytność
21.	Szumiłowo	47-06	10	19	osada znalezisko luźne ślad osadnictwa	Kult. łużycka-grupa górzycza Epoka żelaza Pradzieje
22.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	27	24	ślad osadnictwa osada	Epoka kamienia - neolit Kult. łużycka - epoka brązu Okr. przedrzymski- okr. lateński (faza A1/A2) okres wpływów rzymskich (fazy B2/C1-C2) Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Nowożytność
23.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	41	25	znalezisko luźne	Okres wpływów rzymskich Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze Nowożytność
24.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	42	26	znalezisko luźne	Okres wpływów rzymskich
25.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	43	27	znalezisko luźne	Okres wpływów rzymskich
26.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	44	28	znalezisko luźne	Okres wpływów rzymskich
27.	Kostrzyn nad Odrą	47-06	45	29	ślad osadnictwa	Pradzieje Średniowiecze Nowożytność
28.	Kostrzyn - Stare Miasto	48-06	1	1	osada miasto zamek kościół	Wczesne średniowiecze X-poł. XIII w. Średniowiecze Średniowiecze Średniowiecze, XVI w.

29.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	2	2	śląd osadnictwa	Pradzieje Późne średniowiecze Nowożytność
30.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	3	3	śląd osadnictwa	Epoka kamienia - neolit
31.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	4	4	cmentarzysko	Epoka brązu-wczesna epoka żelaza (kult. łużycka?)
32.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	5	5	osada	Pradzieje Późne średniowiecze Nowożytność
33.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	6	6	śląd osadnictwa cmentarzysko śląd osadnictwa	Pradzieje Wczesny okres wpływów rzymskich (grupa lubuska kult. jastorfskiej) Późne średniowiecze (XIV-XV w.)
34.	Kostrzyn - Kłośnica	48-06	7	7	osada osada skarb?	Wczesny okres wpływów rzymskich (grupa lubuska kult. jastorfskiej) Wczesne średniowiecze (faza C) Średniowiecze
35.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	8	8	cmentarzysko	Kult. łużycka IV-V okres epoki brązu
36.	Kostrzyn - Warniki	48-06	9	9	cmentarzysko	Wczesny okres wpływów rzymskich (grupa lubuska kult. jastorfskiej)
37.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	10	10	grodzisko	Wczesne średniowiecze/późne średniowiecze
38.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	11	11	śląd osadnictwa	Wczesny okres wpływów rzymskich (grupa lubuska kult. jastorfskiej)
39.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	12	12	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-wczesny neolit kultura ceramiki wstęgowej
40.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	13	13	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-neolit
41.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	14	14	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-neolit
42.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	15	15	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-neolit
43.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	16	16	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-neolit
44.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	17	17	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-neolit
45.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	18	18	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-neolit
46.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	19	19	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-neolit
47.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	20	20	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-wczesny neolit kultura ceramiki wstęgowej
48.	Kostrzyn - Warniki	48-06	21	24	śląd osadnictwa	Późne średniowiecze (XIV-XV w.)
49.	Kostrzyn - Warniki	48-06	22	25	śląd osadnictwa	Epoka kamienia Pradzieje
50.	Kostrzyn - Warniki	48-06	23	26	śląd osadnictwa	Epoka kamienia Wczesne średniowiecze faza D-E, Późne średniowiecze (XIV-XV w.)

51.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	37	27	śląd osadnictwa	Pradzieje
52.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	38	28	pkt osadniczy	Kult. łużycka
53.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	39	29	śląd osadnictwa	Epoka kamienia-mezolit
54.	Kostrzyn nad Odrą	48-06	40	30	fragment miasta	Nowożytność (XIX-XX w.)

5.3.3. ZABYTKI RUCHOME

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, gminy nie są zobowiązane do prowadzenia ewidencji zabytków ruchomych. Sukcesywnie uzupełnia i kontroluje stan zabytków ruchomych na terenie miasta Kostrzyn nad Odrą Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków, w imieniu którego działa Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Zielonej Górze, Delegatura w Gorzowie Wlkp. Te zabytki ruchome są to głównie obiekty stanowiące wyposażenie wewnątrz kościołów i rezydencji oraz zabytki znajdujące się w zbiorach Muzeum Twierdzy Kostrzyn nad Odrą i Muzeum im. Jana Dekerta w Gorzowie Wlkp. Muzeum Twierdzy w Kostrzynie nad Odrą ma w swojej pieczy nie tylko zabytki eksponowane na wystawach muzealnych oraz przechowywane w magazynie muzealnym, lecz również zabytki publicznie dostępne, znajdujące się na terenie kostrzyńskiego starego miasta i twierdzy. Z najbardziej interesujących tego typu obiektów można wymienić odrestaurowany cokół pomnika margrabiego Jana, cokół pomnika Fryderyka Wilhelma, mozaika przy wejściu do komendantury twierdzy oraz - na terenie miasta - fragmenty pomnika bohaterów w Drzewicach.

Szczególnym zabytkiem znajdującym się w zbiorach Muzeum Twierdzy Kostrzyn jest zespół zabytków sepulkralnych znaleziony podczas archeologicznych badań wykopaliskowych prowadzonych w latach 1996 – 2000. Sarkofag z krypty nr 6 i wieko cynowego sarkofagu Katarzyny Brunszwickiej z 1574 r., żony Jana Kostrzyńskiego, zdobionego krucyfiksem i floraturą, oraz sarkofag ekshumacyjny z 1714 r. z miedzi, datowany i zdobiony listwami oraz napisami memoratywnymi a także fragmenty innych cynowych sarkofagów, okucia ozdobne, fragmenty epitafiów oraz elementy ubiorów dziecięcych: sukienki, czapeczki i buciki. Zostały one poddane konserwacji, a także były wpisane do rejestru zabytków ruchomych województwa lubuskiego pod numerem L-B-48 z decyzją z dnia 11.05.2007 r. Z chwilą wpisania ich do inwentarza muzealnego zgodnie z art. 11 ust 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2017 poz. 2187 ze zmianami) zostaną

one wykreślone z rejestru zabytków, ponieważ zostaną objęte ochroną prawną wynikająca z ustawy o muzeach z 21 listopada 1996 r. (t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 972 ze zmianami).

O wszystkich tych zabytkach można dowiedzieć się w Punkcie Informacji Turystycznej na terenie Twierdzy Kostrzyn nad Odrą oraz w Szkolnej Izbie Pamięci w Gimnazjum nr 2 im. Integracji Europejskiej przy ul. Mikołaja Reja 32A, poświęconej pamięci jeńców Stalagu III C.

5.3.4. GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW

W 2008 roku został sporządzony Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2009-2013, zatwierdzony uchwałą Rady Miasta w Kostrzynie nad Odrą Nr XXXV/264/09 w dniu 1 października 2009 r., ogłoszony w Dzienniku Urzędowym Wojewody Lubuskiego Nr 130, poz. 1731. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., znacznie wzmocniła rolę gminnej ewidencji zabytków, czyniąc z niej źródło prawa miejscowego. Powołując się na dodane wówczas zapisy ustawy (art. 19 dodano ust. 1a) organ konserwatorski wskazuje zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami) oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661), ewidencja zabytków jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Karta ewidencyjna zabytku zawiera w szczególności dane umożliwiające określenie zabytku, jego miejsce położenia lub przechowywania, zwięzły opis cech i wartości kulturowych oraz wskazanie właściciela i posiadacza zabytku. Gminna

ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Gminna Ewidencja Zabytków miasta Kostrzyn nad Odrą została przygotowana według specyfikacji przygotowanej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa. Niemniej, gminna ewidencja zabytków powinna być aktualizowana w oparciu o dokumentację konserwatorską. Zgodnie z ustawą z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw, należało zaktualizować Gminną Ewidencję Zabytków, stąd wykonano niniejsze opracowanie.

Gminna ewidencja zabytków dla miasta Kostrzyna nad Odrą została opracowana w 2017 r., obejmuje ona: 54 stanowiska archeologiczne (wg wykazu w tabeli nr 1), 205 zabytków nieruchomości, spośród których 5 zostało wpisanych do rejestru zabytków (wg wykazu w tabeli nr 2).

Tabela nr 2. Kostrzyn nad Odrą – wykaz zabytków nieruchomości ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Lp.	Obiekt	Adres	Rejestr zabytków	Datowanie
1.	Układ urbanistyczny Śródmieścia Kostrzyn nad Odrą	Śródmieście		XVI w.; XIX-XX w.
2.	Układ ruralistyczny miejscowości Drzewice (owalnica ob. wielodrożnica)	Drzewice		przed 1451 r.
3.	Układ ruralistyczny miejscowości Szumiłowo (owalnica ob. wielodrożnica)	Szumiłowo		1 poł. XIII w.
4.	Układ ruralistyczny miejscowości Warniki (ulicówka ob. wielodrożnica)	Warniki		1261 r.
5.	Układ urbanistyczny Starego Miasta	Twierdza Kostrzyn		1232 r.; XIII w.; 1537-1568; XVII-XIX w.
6.	Twierdza Kostrzyn	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.;	1537-1568; XVII – XIX w.;

			postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	1672-1676; 1736 r.; 1929 r.
7.	Bastion Brandenburgia	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	1672-1676; 1736 r.; 1929 r.
8.	Bastion Filip	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	2 poł. XVI w.; XVII/XVIII w.; poł. XIX w.; l. 70.-80. XX w.; 1945 r.
9.	Bastion Król z Małym Nadszańcem	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1553 r.; 1586-1587; k. XVII w. l. 70. XIX w.; 1945 r.
10.	Brama Berlińska	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	1877-1878
11.	Brama Chyżańska	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	1888-1889; 1945 r.
12.	Lewe skrzydło Dzieła Rogowego	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	pocz. XVIII w. ; ok. 1860 r.
13.	Furta Rybacka	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014	ok. 1930 r.

			[13] z 28.05.2015 r.	
14.	Ruiny kościoła farnego	Twierdza Kostrzyn		1787 r.; 1815 r.
15.	Plac Ćwiczeń, (Plac Kawaleryjski, Plac Turniejowy)	Twierdza Kostrzyn		XVI w.
16.	Kurtyna Brandenburgia-Filip	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1580 r.
17.	Fragment Rawelinu Albrecht	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1630 r.; ok. 1860 r.
18.	Rawelin August Wilhelm	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1630 r.; XVIII w.; 2 poł. XIX w.
19.	Rynek Starego Miasta	Twierdza Kostrzyn		XIII w.; 2 poł. XVI w.
20.	Ruiny zamku	Twierdza Kostrzyn	599 z 20.06.1963 r.	ok. 1535 r.; XVII w.; XVIII w.
21.	Redan XII	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	XVII/XVIII w.; XIX w.
22.	Relikty Bramy Odrzańskiej	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1860 r.
23.	Kurtyna Filip-Księżniczka	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014	ok.1580 r.

			[13] z 28.05.2015 r.	
24.	Posterunek piechoty przy Kolei Świebodzickiej	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	l. 70. XIX w.
25.	Grodze	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1860 r.
26.	Fosy	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	XVI w.; l. 40. XIX w.
27.	Wały i stoki bojowe	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	XVI w.; ok. 1860 r.
28.	Kurtyna Król-Królowa	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1580 r.; l. 70. XIX w.; 1945 r.
29.	Grodza z basztą	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	ok. 1860 r.
30.	Relikt Rawelinu Krystian Ludwik „Świńska Głowa”	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	od 1696 r.
31.	Bastion Odrzański ze schronem	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	pocz. XVIII w.; l. 20. XIX w.; 1857 r.; l. 70. XIX w.

32.	Bastion Strzelecki	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	pocz. XVIII w.; l. 20. XIX w.; 1857 r.; l. 70. XIX w.
33.	Rawelin Gorzyński	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	przed 1737 r.; po 1756 r.; ok. 1860 r.; l. 70. XIX w.; po 1945 r.
34.	Rawelin Strzelecki	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	1829 r.; 1857 r.; l. 70. XIX w.; 1927 r.; po 1945 r.
35.	Brama Gorzyńska	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	XVIII w.; ok. 1860 r.; po 1945 r.
36.	Redan I z reliktem kazamaty flankującej	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	pocz. XVIII w.; ok. 1860 r.
37.	Redan II	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	pocz. XVIII w.; ok. 1860 r.
38.	Redan III	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	pocz. XVIII w.; ok. 1860 r.
39.	Relikt Lunety Odrzańskiej i przepustu Bramy Polnej	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	pocz. XVIII w.; ok. 1860 r.
40.	Mała Enwелоpa – droga kryta i stok bojowy	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ	l. 40. XIX w.; ok. 1860 r.

			znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	
41.	Plac Broni na drodze krytej Małej Enwelopy	Twierdza Kostrzyn	639 z 18.12.1963 r.; KOK- I-81/76 z 02.11.1976 r.; postanowienie LWKZ znak: RZD.5130.30.2014 [13] z 28.05.2015 r.	l. 40. XIX w.; ok. 1860 r.
42.	Ulice Starego Miasta o nawierzchni kamiennej (bruk, kostka, płyty granitowe)	Twierdza Kostrzyn		XVIII w.; XVI w.; XIX w.
43.	Fort Sarbinowo	teren kompleksu leśnego na płn.-wsch. od miasta, przy trasie DK nr 31 w kier. Szczecina	L-653/A z 09.06.2014 r.	1883-1887
44.	Kaplica ewangelicka ob. rzym.-kat. kościół pomocniczy pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa	ul. Kard. S. Wyszyńskiego	L-209/A z 30.05.2006 r.	pocz. XX w.
45.	Kaplica cmentarna, ob. rzym.-kat. kościół filialny pw. MB Częstochowskiej	ul. Cmentarna – teren cmentarza komunalnego		pocz. XX w.
46.	Dworzec kolejowy	ul. Dworcowa nr 2		1874-1876; 1900 r.
47.	Budynek gospodarczy w zespole dworca kolejowego	ul. Dworcowa		ok. 1900 r.
48.	Dwupoziomowy peron w zespole dworca kolejowego	ul. Dworcowa		1874-1900
49.	Wiata na peronie górnym nr 1 w zespole dworca kolejowego	ul. Dworcowa		1875-1900
50.	Wiata na peronie górnym nr 2 w zespole dworca kolejowego	ul. Dworcowa		1875-1900
51.	Wiata tunelu na peronie górnym nr 2 w zespole dworca kolejowego	ul. Dworcowa		1875-1900
52.	Parowozownia wachlarzowa	ul. Niepodległości		1896 r.

	w zespole dworca kolejowego		
53.	Parowozownia wachlarzowa w zespole węzła kolejowego	ul. Sportowa	ok. 1877 r.
54.	Warsztat parowozowni w zespole węzła kolejowego	ul. Sportowa	ok. 1877 r.
55.	Budynek mieszkalny w zespole dworca kolejowego	ul. Niepodległości nr 2A	1896 r.
56.	Kolejowy budynek administracyjny w zespole węzła kolejowego	ul. Sportowa	ok. 1900 r.
57.	Nastawnia kolejowa KoA2 w zespole dworca kolejowego	ul. Dworcowa – przy kolejowej wieży ciśnień	ok. 1909 r.
58.	Nastawnia kolejowa KoB11 w zespole dworca kolejowego	ul. Dworcowa	ok. 1876 r.
59.	Nastawnia kolejowa KoB12 w zespole dworca kolejowego	zespół dworca kolejowego	ok. 1876 r.
60.	Nastawnia kolejowa KoA	ul. A. Mickiewicza - węzeł kolejowy	l. 20.-30. XX w.
61.	Kolejowa wodociągowa wieża ciśnień	ul. Dworcowa – na terenie dworca kolejowego przy peronie górnym nr 2	1909 r.
62.	Kolejowa wodociągowa wieża ciśnień typu „bliźniak”	ul. Gorzowska –na terenie węzła kolejowego	1909 r.
63.	Wodociągowa wieża ciśnień	ul. Osiedlowa	1903 r.
64.	Budynek wodociągów miejskich	ul. Prosta nr 26	pocz. XX w.
65.	Budynek pompowni w zespole Stacji Pomp Warniki	ul. Osiedle Warniki	1911 r.
66.	Wodomistrzówka w zespole Stacji Pomp Warniki	ul. Osiedle Warniki nr 44	ok. 1911 r.

67.	Budynek gospodarczy w zespole Stacji Pomp Warniki	ul. Osiedle Warniki		ok. 1911 r.
68.	Spichlerz nr 1 w zespole spichlerzy zbożowych	ul. Prosta nr 10	L-211/A z 05.06.2006 r.	ok. 1930 r.
69.	Spichlerz nr 2 w zespole spichlerzy zbożowych	ul. Prosta nr 10	L-211/A z 05.06.2006 r.	ok. 1930 r.
70.	Remiza strażacka	ul. Gorzowska nr 1		pocz. XX w.
71.	Fabryka celulozy Kostrzyńskie Zakłady Celulozowo-Papiernicze ob. Arctic Paper Kostrzyn S.A.	ul. Fabryczna nr 1		1935-1938
72.	Przystań pasażerska	wschodni brzeg rz. Warty, ul. Gen. Wł. Sikorskiego – ul. Sybiraków		2 poł. XIX w.
73.	Budynek główny w zespole szpitala wojskowego ob. NZOZ „Nowy Szpital”	ul. G. Narutowicza nr 6		l. 30.-40. XX w.
74.	Budynek administracyjny nr 1 w zespole szpitala wojskowego ob. NZOZ „Nowy Szpital”	ul. G. Narutowicza nr 6		l. 30.-40. XX w.
75.	Budynek administracyjny nr 2 w zespole szpitala wojskowego ob. NZOZ „Nowy Szpital”	ul. G. Narutowicza nr 6		l. 30.-40. XX w.
76.	Portiernia w zespole szpitala wojskowego ob. NZOZ „Nowy Szpital”	ul. G. Narutowicza nr 6		l. 30.-40. XX w.
77.	Prosektorium w zespole szpitala wojskowego ob. NZOZ „Nowy Szpital”	ul. G. Narutowicza nr 6		l. 30.-40. XX w.
78.	Kamienica	ul. Niepodległości nr 5		4 ćw. XIX w.
79.	Kamienica	ul. Niepodległości nr 13		3 ćw. XIX w.
80.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Niepodległości nr 13A		ok. 1900 r.

81.	Budynek gospodarczy	ul. Niepodległości		ok. 1900 r.
82.	Kamienica	ul. Niepodległości nr 15		3 ćw. XIX w.
83.	Budynek mieszkalny	ul. Drzewicka nr 22		1 ćw. XX w.
84.	Budynek mieszkalny	ul. Drzewicka nr 25		1 ćw. XX w.
85.	Kamienica	ul. Dworcowa nr 1-3-5		l. 20.-30. XX w.
86.	Willa miejska (urząd miar) ob. Kostrzyńskie Centrum Kultury	ul. Gen. Wł. Sikorskiego nr 34		ok. 1910 r.
87.	Budynek mieszkalny	ul. Główna nr 18		1 ćw. XX w.
88.	Budynek mieszkalny	ul. Główna nr 20		l. 20.-30. XX w.
89.	Kamienica	ul. Gorzowska nr 23		kon. XIX w.
90.	Willa, plebania ob. Dom Katolicki	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 2		1910 r.
91.	Budynek mieszkalny	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 4		l. 20. XX w.
92.	Willa miejska ob. budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 8		ok. 1910 r.
93.	Szpital miejski ob. budynek usługowy	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 23		l. 30. XX w.
94.	Kamienica	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 25		kon. XIX w.
95.	Budynek mieszkalny w zespole trafostacji	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 36		l. 20.-30. XX w.
96.	Budynek w zespole koszar wojskowych 28 Batalionu Pionierów	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 47		po 1913 r.
97.	Budynek w zespole koszar wojskowych 28 Batalionu Pionierów ob. mieszkalny wielorodzinny	ul. Kard. S. Wyszyńskiego nr 51 A-B		po 1913 r.
98.	Budynek w zespole koszar wojskowych 28 Batalionu Pionierów ob. nieużytkowany	ul. Kard. S. Wyszyńskiego 53 A, 53 B, 53 C		po 1913 r.
99.	Żeńska szkoła podstawowa ob. Szkoła Podstawowa nr 1 im. Przyjaciół Kostrzyna nad	ul. T. Kościuszki nr 7		1931 r.

	Odrą		
100.	Willa	ul. T. Kościuszki nr 20	l. 30. XX w.
101.	Willa miejska „MAXA WAGENERA” ob. Pałac Ślubów	ul. M. Kopernika nr 1	1900 r.
102.	Kamienica	ul. M. Kopernika nr 2	l. 20.-30. XX w.
103.	Kamienica	ul. M. Kopernika nr 2 A, 2 B	l. 20.-30. XX w.
104.	Kamienica	ul. M. Kopernika nr 6	1 ćw. XX w.
105.	Willa ob. budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Łódzka nr 1	l. 30. XX w.
106.	Budynek mleczarni ob. usługowo-handlowy	ul. A. Mickiewicza nr 6	pocz. XX w.
107.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. A. Mickiewicza nr 14	l. 30. XX w.
108.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. A. Mickiewicza nr 16	l. 30. XX w.
109.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. A. Mickiewicza nr 18	l. 30. XX w.
110.	Budynek koszarowy Kompanii Karabinów Maszynowych ob. Wyższa Szkoła Zawodowa	ul. A. Mickiewicza nr 20	pocz. XX w.
111.	Piwnica (skład)	ul. Gen. Wł. Sikorskiego	2 poł. XIX w.
112.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Kolejowe nr 1	l. 30. XX w.
113.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Kolejowe nr 2	l. 30. XX w.
114.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Kolejowe nr 3	l. 30. XX w.
115.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Kolejowe nr 4	l. 30. XX w.
116.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Kolejowe nr 5	l. 30. XX w.
117.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob.	Osiedle Leśne nr 1	l. 20.-30. XX w.

	mieszkalny wielorodzinny			
118.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob. mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Leśne nr 2		l. 20.-30. XX w.
119.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob. mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Leśne nr 3		l. 20.-30. XX w.
120.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob. mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Leśne nr 5		l. 20.-30. XX w.
121.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob. mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Leśne nr 7		l. 20.-30. XX w.
122.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob. mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Leśne nr 8		l. 20.-30. XX w.
123.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob. mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Leśne nr 9		l. 20.-30. XX w.
124.	Budynek w zespole koszar wojskowych III Batalionu 50 Pułku Piechoty ob. mieszkalny wielorodzinny	Osiedle Leśne nr 10		1926 r.
125.	Hotel miejski ob. Dom Turysty	ul. Piastowska nr 3		l. 30. XX w.
126.	Urząd pocztowy	ul. Piastowska nr 5		4 ćw. XIX w.
127.	Kamienica ob. pawilon usługowo-handlowy	ul. Piastowska nr 6		l. 30. XX w.
128.	Budynek mieszkalny wielorodzinny ob. usługowo-handlowy	ul. Piastowska nr 7		4 ćw. XIX w.

129.	Budynek poczty niemieckiej, szkoła ob. nieużytkowany	ul. Piastowska nr 14		1931 r.
130.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Plac Grunwaldzki nr 4		l. 20.-30. XX w.
131.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Plac Grunwaldzki nr 5		l. 20.-30. XX w.
132.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Plac Grunwaldzki nr 6		l. 20.-30. XX w.
133.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	Plac Grunwaldzki nr 7		l. 20.-30. XX w.
134.	Budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Prosta nr 24		4 ćw. XIX w.
135.	Budynek mieszkalny w zabudowie bliźniaczej	ul. Sportowa nr 13-15		1 ćw. XX w.
136.	Willa miejska ob. budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Wodna nr 13		1 ćw. XX w.
137.	Kamienica	ul. Wodna nr 16		kon. XIX w.
138.	Budynek w zespole koszar wojskowych 28 Batalionu Pionierów ob. mieszkalny wielorodzinny	ul. Wojska Polskiego nr 12		l. 20.-30. XX w.
139.	Budynek w zespole koszar wojskowych 28 Batalionu Pionierów ob. mieszkalny wielorodzinny	ul. Wojska Polskiego nr 14		l. 20.-30. XX w.
140.	Kamienica	ul. Żeglarska nr 29		XIX/XX w.
141.	Kamienica	ul. Żeglarska nr 56		XIX/XX w.
142.	Budynek mieszkalny	ul. Osiedle Warniki nr 1		pocz. XX w.
143.	Budynek mieszkalny	ul. Osiedle Warniki nr 8		kon. XIX w.
144.	Budynek mieszkalny w zabudowie bliźniaczej	ul. Osiedle Warniki nr 14		kon. XX w.
145.	Budynek mieszkalny w zabudowie bliźniaczej	ul. Osiedle Warniki nr 15		kon. XIX w.
146.	Budynek mieszkalny w zabudowie bliźniaczej	ul. Osiedle Warniki nr 28		kon. XIX w.
147.	Budynek mieszkalny w zabudowie bliźniaczej	ul. Osiedle Warniki nr 29		kon. XIX w.

148.	Budynek mieszkalny	ul. Osiedle Warniki nr 33	4 ćw. XIX w.
149.	Budynek mieszkalny	ul. Osiedle Warniki nr 41	1 ćw. XX w.
150.	Budynek mieszkalny	ul. Osiedle Warniki nr 50	kon. XIX w.
151.	Budynek mieszkalny	ul. Świerkowa nr 16	4. ćw. XIX w.
152.	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna nr 3	4 ćw. XIX w.
153.	Budynek mieszkalny	ul. Kościelna nr 5	l. 20. XX w.
154.	Budynek mieszkalny	ul. Namysłińska nr 1	4 ćw. XIX w.
155.	Leśniczówka, budynek mieszkalny	ul. Namysłińska nr 10	ok. 1910 r.
156.	Budynek mieszkalny	ul. Namysłińska nr 12	l. 20.-30. XX w.
157.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 6	1 ćw. XX w.
158.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 9	pocz. XX w.
159.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 11	pocz. XX w.
160.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 13	kon. XIX w.
161.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 25	pocz. XX w.
162.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 29	kon. XIX w.
163.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 34	1900-1910
164.	Budynek mieszkalny	ul. M. Reja nr 49	1900-1910
165.	Budynek mieszkalny	ul. Kostrzyńska nr 4	kon. XIX w.
166.	Szkoła ob. budynek mieszkalny wielorodzinny	ul. Kostrzyńska nr 17	XIX/XX w.
167.	Budynek mieszkalny	ul. Kostrzyńska nr 19	XIX/XX w.
168.	Budynek mieszkalny	ul. Kostrzyńska nr 34	1 ćw. XX w.
169.	Most kolejowy na rzece Odrze	rz. Odra, linia kolejowa nr 203 Tczew -Kostrzyn- Küstrin-Kitz	1857 r.; 1926 r.; 1952 r., 1969 r.
170.	Wiadukt kolejowy (Gorzyn)	starorzecze Odry	1926 r.
171.	Most kolejowy nad Zalewem rzeki Warty	Zalew rz. Warty, linia kolejowa nr 273 Szczecin-Wrocław	1875 r.; 1948r.; 1971 r.; 1983 r.
172.	Most kolejowy na rzece Warcie (Rzepiński)	rz. Warta, linia kolejowa nr 273 Szczecin- Wrocław	1875 r.; 1948 r.; 1971 r.; 1983 r.
173.	Most kolejowy na rzece	rz. Warta, linia kolejowa	1857 r.; 1926 r.;

	Warcie (Berliński)	w kier. Berlina		1952 r.
174.	Most drogowy nad fosą	Twierdza Kostrzyn, przy Bramie Chyrzańskiej	639 z 18.12.1963 r.; KOK-I-81/76 z 02.11.1976 r.	2 poł. XIX w.
175.	Most drogowy na rzece Odrze	rz. Odra, DK nr 22 w kier. Berlina		1881 ; 1947 r.; 1992 r.
176.	Most drogowy nad Zalewem rzeki Warty	Zalew rz. Warty, DK nr 31		2 poł. XIX w.; 1945r.; 2000 r.
177.	Most drogowy na rzece Warcie	rz. Warta, DK nr 31		2 poł. XIX w.; 1945 r.; 2000 r.
178.	Wiadukt drogowy	ul. Gorzowska, linia kolejowa nr 410 Barnówko-Kostrzyn		ok. 1900 r.
179.	Wiadukt kolejowy	ul. Niepodległości		ok. 1900 r.
180.	Wiadukt kolejowy	ul. Gen. Wł. Sikorskiego, linia kolejowa Kostrzyn-Gorzów-Krzyż		ok. 1900 r.
181.	Transformator	ul. Prosta		l.30. XX w.
182.	Trafostacja	ul. Kard. S. Wyszyńskiego		l. 20.-30. XX w.
183.	Transformator	ul. Kard. S. Wyszyńskiego- kier. ul. Osiedle Warniki		pocz. XX w.
184.	Transformator	ul. Kostrzyńska		pocz. XX w.
185.	Trafostacja	ul. A. Mickiewicza		pocz. XX w.
186.	Transformator	ul. Łączna		pocz. XX w.
187.	Transformator	ul. Osiedle Warniki		pocz. XX w.
188.	Cmentarz ewangelicki ob. park miejski	ulice: M. Kopernika, Gorzowska, Gen. W. Sikorskiego		poł. XIX w.
189.	Cmentarz ewangelicki, przykościelny ob. teren osiedla mieszkalnego	Osiedle Mieszka I		poł. XIX w.
190.	Cmentarz ewangelicki ob. komunalny	ul. Sportowa		pocz. XX w.
191.	Cmentarz ewangelicki, przykościelny	ul. Kostrzyńska		poł. XIX w.
192.	Cmentarz przykościelny ob.	ul. Kościelna		XV w. (?);

	park pocmentarny			poł. XIX w.
193.	Cmentarz ewangelicki ob. rzymskokatolicki	ul. Cmentarna		2 poł. XIX w.
194.	Cmentarz przykościelny ob. park pocmentarny	przy skrzyżowaniu ulic Osiedle Warniki i Witnicka		XIII (?); pocz. XIX w.
195.	Cmentarz ewangelicki ob. park pocmentarny	wsch. część miasta - po płn. stronie ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego		poł. XIX w.
196.	Cmentarz żydowski (kirkut) ob. park pocmentarny	ul. A. Mickiewicza - przy posesji nr 3, w sąsiedztwie węzła kolejowego		1 poł. XIX w.
197.	Cmentarz jeńców wojennych Stalag III C	poza zabudowaniami miasta, na terenie kompleksu leśnego, zlokalizowanego po płn.-zach. stronie ul. Namyslińskiej (dr gminna 101423F)		1938-1945
198.	Park w zespole szpitala wojskowego ob. NZOZ „Nowy Szpital”	ul. G. Narutowicza		l. 30.-40. XX w.
199.	Park w zespole szpitala miejskiego	ul. Kard. S. Wyszyńskiego		l. 30. XX w.
200.	Park „Lwa”	ulice: Parkowa, Kard. S. Wyszyńskiego, Wędkarska		1 poł. XX w.
201.	Pomnik „Lwa” pamięci ofiar I wojny światowej (1914 - 1918)	park „Lwa”		ok. 1925 r.
202.	Pomnik poległych żołnierzy Armii Radzieckiej	teren leśny, w płn.-wsch. część miasta, po wsch. stronie DK nr 31 w kier. Szczecina		po 1945 r.
203.	Droga gminna nr 101423F o	ul. Namyslińska		XIX w.

	nawierzchni z kamienia polnego		
204.	Droga gminna nr 101457F o nawierzchni z kamienia bazaltowego	ul. Wojska Polskiego	XIX w.
205.	Droga wewnętrzna osiedla mieszkalnego o nawierzchni z regularnej kostki granitowej	Osiedle Leśne	XIX w.

6. KRAJOBRAZ KULTUROWY I NAJCENNIJSZE ZABYTKI MIASTA

Na terenie miasta Kostrzyna nad Odrą wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej, którą objęto obszar centrum Śródmieścia, położony po północno-wschodniej stronie głównego węzła kolejowego, pomiędzy ulicami: od północy – ul. Adama Mickiewicza (dr. gminna 101454F), od południa i wschodu – ul. Gorzowską (DW 132 w kier. Gorzowa Wlkp.), od zachodu – ul. Gen. Władysława Sikorskiego (DK 31 w kier. Szczecina). Wyodrębniono tereny z zabytkową zabudową oraz zespoły budowlane, chronione ze względu na wartości historyczno-architektoniczne. Należą do nich: część zabudowy przy ul. Dworcowej i Piastowskiej, zespół koszarowy przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego, zespoły zabudowy mieszkaniowej na Os. Kolejowym, Pl. Grunwaldzkim i Os. Leśnym oraz zespół szpitalny przy ul. Gabriela Narutowicza.

W granicach miasta Kostrzyn nad Odrą znajdują się dawne wsie, obecnie mające status osiedli. Są to miejscowości Drzewice, Warniki i Szumiłowo, o genezie średniowiecznej i historycznym układzie kompozycyjnym. Z racji ich metryki oraz z powodu zachowanych wartości przestrzennych i architektonicznych w załączonym do Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Kostrzyn nad Odrą, Studium krajobrazu kulturowego autorstwa Jakuba Affelskiego (załącznik 5a) oznaczono dla tych zespołów strefy ochrony konserwatorskiej (B2, B3, B4). Obszary te w wyniku uzgodnień z urzędem konserwatorskim zmodyfikowano, dostosowując zasięg ochrony konserwatorskiej tych stref do obecnego stanu zachowania substancji zabytkowej w mieście.

W strefach ochrony konserwatorskiej wymienionych układów ruralistycznych, ochronie podlega historycznie wykształcony układ rozplanowania przestrzennego miejscowości z rozplanowaniem dróg, placów, nawsia, zabytkowa zabudowa oraz

zieleni komponowana. Istotnym zadaniem jest utrzymanie zasadniczych elementów historycznego układu przestrzenno-kompozycyjnego poszczególnych wsi, przy równoczesnym poszanowaniu walorów kulturowych. Nową zabudowę powinno się tam kształtować w sposób harmonijny, w nawiązaniu do lokalnej tradycji budowlanej oraz historycznych form architektonicznych, uwzględniając skalę zabudowy, jej gabaryty, bryłę, kształt dachów, rodzaj i kolorystykę pokrycia, kompozycję elewacji frontowych. Celem zachowania historycznej zabudowy niezbędna jest jej renowacja oraz rewaloryzacja. Aby zapewnić realizację tych postulatów konieczne jest:

- utrzymanie linii zabudowy wzdłuż historycznych ciągów komunikacyjnych,
- utrzymanie proporcji zabudowy i zespołów zieleni,
- wprowadzania nowej zabudowy na zasadzie uzupełniania istniejącego układu,
- uzupełnianie zabudowy w pierzejach na zasadzie nawiązania do charakteru zabudowy dominującej w otoczeniu,
- w stosunku do obszarów miasta o charakterze wiejskim (Szumiłowo, Drzewice) zachowanie czytelnego układu wiejskiego typu owalnicowego (zachowanie placów centralnych - nawsia przy ul. Kościelnej i ul. Kostrzyńskiej) oraz rozplanowania Warnik w formie ulicówki.

Drzewice (wieś Drzewice) - ochronie podlega czytelny owalnicowy układ starego założenia wiejskiego w obrębie tzw. Starych Drzewic z nawsiem, na którym zlokalizowany był nieistniejący kościół wraz z cmentarzem w jego pobliżu oraz historyczna zabudowa siedliskowa, zlokalizowana wzdłuż ulicy Kościelnej. Ponadto część układu o rozplanowaniu w formie wielodroźnicy z kościołem i cmentarzem ewangelickim oraz dawną szkołą (zaadoptowaną na mieszkania). Istniejąca historyczna zabudowa mieszkalna z okresu XIX – 1 poł. XX w., skupiona przy głównej arterii (ul. Mikołaja Reja), przebiegającej przez centrum miejscowości. W większości są to domy murowane, 1-2 kondygnacyjne z poddaszami, nakryte dachami dwuspadowymi, o symetrycznych elewacjach zaopatrzonych w skromniejszy bądź bogatszy wystrój architektoniczny, posadowione kalenicowo na froncie parceli, wg wytyczonej linii zabudowy, budynki inwentarskie (gospodarcze) zlokalizowane za mieszkalnymi bądź rzadziej po bokach.

Warniki (wieś Warniki) – ochroną objęto rozplanowanie wsi w formie ulicówki łącznie z zabudową historyczną zlokalizowaną wzdłuż głównego ciągu komunikacyjnego – ul. Osiedle Warniki, założenia dawnych cmentarzy:

ewangelickiego (poza układem zabudowy wsi) i przykościelnego (we wsi). Zabudowa siedliskowa w obrębie zagród, z domami z końca XIX w. i pocz. XX w., posadowionymi na froncie działki, kalenicą równoległą wzdłuż drogi i zabudowaniami gospodarczymi ulokowanymi za nimi. Budynki 2-3 kondygnacyjne z dachami dwuspadowymi, elewacje zakomponowane symetrycznie, posiadające od strony frontowej prosty detal architektoniczny. W krajobrazie wsi wyróżnia się zespół stacji pomp z 1911 r.

Szumilowo (wieś Szumilowo) - ochroną obejmuje się pierwotny owalny układ wsi z czytelnym wrzecionowatym nawsiem, pośrodku którego rozplanowany został ewangelicki cmentarz przy nieistniejącym kościele. Historyczny budynek dawnej szkoły (obecnie mieszkalny) oraz zabudowa siedliskowa – domy i budynki gospodarcze z końca XIX, XIX/XX oraz 1 ćw. XX w., usytuowane wzdłuż głównej ul. Kostrzyńskiej oraz dróg bocznych odchodzących od niej. Budynki mieszkalne parterowe z poddaszami i dwuspadowymi dachami, wyróżniający się architektonicznie budynek szkoły na tle pozostałej zabudowy wsi.

Na terenie Kostrzyna nad Odrą zachowało się niewiele zabytków architektury i budownictwa z powodu ogromnych zniszczeń w 1945 r. Spośród istniejącej zabudowy należy wymienić obiekty przemysłowe z okresu od końca XIX do lat 30-tych XX w., w tym zespół dworca kolejowego, nieliczne budynki mieszkalne, z których najcenniejszym jest willa miejska przy ul. Mikołaja Kopernika 1 będąca wcześniejszą siedzibą władz miejskich. Szczególnym zabytkiem pozostaje teren fortyfikacji Starego Miasta, z którego pozostała siatka murów obronnych oraz przyziemia zabudowy wewnątrz twierdzy.

Spośród obiektów zabytkowych, które nie są objęte ochroną prawną wynikającą z wpisu do rejestru zabytków, natomiast posiadają wysokie wartości historyczne i architektoniczne oraz przestrzenne, należy wymienić:

Architekturę sakralną:

Na terenie obecnego miasta Kostrzyn nad Odrą zachowały się ruiny kościoła farnego na Starym Mieście oraz wpisana do rejestru zabytków kaplica ewangelicka przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego, zbudowana w stylu neogotyckim i używana jako kościół pomocniczy pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Ponadto, na terenie cmentarza przy ul. Cmentarnej w Drzewicach, znajduje się obecny kościół filialny pw. MB Częstochowskiej, który w wyniku przeprowadzonych prac remontowych zmienił swój pierwotny wygląd.

Budynki użyteczności publicznej i przemysłowe:

- Dworzec kolejowy o unikalnym, krzyżującym się na dwóch poziomach układzie torów. Poza Kostrzynem tego typu rozwiązanie można zobaczyć w Polsce tylko w Kępnie. Budynek wzniesiono w latach 1872-1874 według projektu berlińskiego architekta Eduarda Römera (1814-1875), natomiast linię kolejową przekazano do użytku już w 1857 r. Dworzec przebudowano około 1900 r. Wyglądał imponująco wnioskując z zachowanych projektów wnętrza E. Römera, przechowywanych w Muzeum Architektury w Berlinie. Niestety po zniszczeniach w 1945 r. podczas prac remontowych usunięto drewniane wyposażenie. Stacja kolejowa w Kostrzynie składa się z 5 peronów, dwa górne i trzy dolne. Na górnych peronach zatrzymują się pociągi relacji Berlin – Gorzów Wlkp. – Krzyż, oraz Stargard Szczeciński – Głazów – Kostrzyn nad Odrą. Na dolnych pociągi relacji Wrocław – Rzepin – Szczecin. Gruntowny remont i renowację obiektu przeprowadzono w okresie od 2013 r. do 2014 r.

Inne zabytki kolejnictwa:

- dwa zespoły lokomotywowni z halami wachlarzowymi z XIX w. oraz obrotnicą, zlokalizowane przy ul. Niepodległości i Sportowej,
- kolejowe wieże ciśnień: na terenie dworca kolejowego oraz węzła kolejowego w kier. Gorzowa Wlkp.
- Budynek przy ul. Tadeusza Kościuszki 7 wzniesiony w 1931 r. pełniący funkcję szkoły dla dziewcząt (Mädchenvolksschule). W 1945 r. - w ostatnich wojennych miesiącach – był wykorzystywany na lazaret. Obecnie jest w nim Szkoła Podstawowa nr 1 im. Przyjaciół Kostrzyna. Utrzymany w stylu modernistycznym, realizującym założenia bauhausu zwraca uwagę swoją bryłą i płaskorzeźbami zdobiącymi jego ścianę frontową.
- Zespół stacji pomp Warniki z 1911 r., z głównym budynkiem pompowni służącym do przepompowywania na silniki parowe nadmiaru wody z polderów zalewowych do „zbiornika” ograniczonego ziemnymi wałami (tzw. międzywala). W 1963 r. silniki parowe zastąpiono napędem elektrycznym. Obiekt posiada monumentalną, wyróżniającą się w krajobrazie bryłę architektoniczną. W zespole stacji pomp ponadto znajdują się budynek gospodarczy i wodomistrzówka oraz oryginalne urządzenia i budowle hydrotechniczne.
- Wodociągowa wieża ciśnień przy ul. Osiedlowej z 1903 r.

- Fabryka celulozy przy ul. Fabrycznej, wniesiona w latach 20-30-tych XX w. (obecnie Arctic Paper Kostrzyn S.A.).
- Zespół szpitala miejskiego przy ul. Gabriela Narutowicza z lat 30-40-tych XX w.
- Willa przy ul. Gen. Władysława Sikorskiego 34 obecnie Kostrzyńskie Centrum Kultury z ok. 1910 r. , w którym przed wojną mieścił się urząd miar.
- Budynek poczty przy ul. Piastowskiej 5, datowanej na 4 ćw. XIX w. Przed 1945 r. w budynku funkcjonował bank.
- Hotel miejski przy ul. Piastowskiej 3 z lat 30-tych XX w., w którym obecnie mieści się Dom Turysty.

Zabudowę koszarową:

- Zespół nowych koszar wojskowych na Osiedlu Leśnym, wybudowanych w latach 1934-35 dla III Batalionu nowo uformowanego 50 Pułku Piechoty wraz z historyczną XIX-wieczną strzelnicą wojskową.
- Zespół koszar wojskowych przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego. Kompleks koszarowy zbudowany w 1913 r. dla 2 Brandenburskiego Batalionu Pionierów nr 28 (zw. Koszary pionierów). Od 1921 r. koszary zajmowane były przez 3 Pruski Batalion Pionierów. W czasie obu wojen światowych stanowiły miejsce szkolenia i formowania uzupełnień. W latach 1951-97 w koszarach stacjonował kostrzyński garnizon Wojska Polskiego.

Budownictwo mieszkalne:

W wyniku działań wojennych w 1945 roku zburzonych zostało 8278 budynków mieszkalnych. Zachowało się jedynie 9 budynków mieszkalnych, a niewiele ponad 50 domów nadawało się do remontu, spośród nich na uwagę zasługuje:

- Willa miejska przy ul. Mikołaja Kopernika 1, wzniesiona przez fabrykanta Maxa Wagenera w 1900 r. Odziedziczył on po ojcu, Adolfie Ferdynandzie Gustawie Wagenerze, wytwórnię (A. Wagener Maschinenfabrik) produkującą kotły parowe, silniki, turbiny, maszyny rolnicze i odlewy z mosiądzu i żeliwa. Do 1945 r. budynek był rezydencją kostrzyńskiego przemysłowca Wagenera, natomiast do 2010 r. stanowił siedzibę władz lokalnych miasta Kostrzyn nad Odrą. Budynek utrzymany w stylu eklektycznym, posiada bogate wyposażenie wnętrza świadczące o wysokim statusie właściciela.

- Zespół zwartej zabudowy mieszkalnej przy Pl. Grunwaldzkim i Os. Kolejowym (pierwsze 30-lecie XX w.), a także:
- czytelny układ historycznej zabudowy mieszkalnej przy ul. Wojska Polskiego oraz ul. Bolesława Chrobrego (lata 1900-1925),
- zespół budownictwa mieszkalnego (lata 30-ste XX w.) przy ul. Adama Mickiewicza,
- kamienice przy ul. Niepodległości 13 i 15 (przełom XIX i XX w.),
- zespół budownictwa mieszkalnego (lata 20-ste, 30-ste XX w.) u zbiegu ulic: Fryderyka Chopina, Drzewickiej i Stanisława Moniuszki,
- zespół budownictwa mieszkalnego (lata 20-ste, 30-ste XX w.) przy ul. Głównej,
- kamienica przy ul. Dworcowej 1-3-5 (lata 20-30-ste XX w.),
- pojedyncze wille przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego nr 8, 10 z pocz. XX w., ul. Wodnej 13 z 1 ćw. XX w., XIX-wieczna kamienica nr 25 oraz kamienice przy ul. Żeglarskiej nr 29 i 56 i ul. Wodnej 16, wybudowane na przełomie XIX i XX w.

Parki, zieleń komponowana:

Park Lwa zajmuje obszar ograniczony ulicami Wędkarską i Parkową. Przed 1945 r. nazywany był Placem Moltkego (Moltkeplatz). Nazwa skweru pochodzi od pomnika znajdującego się w jego centrum. Kamienny pomnik wyobraża śpiącego na cokole lwa. Został on odsłonięty w 1925 r. dla upamiętnienia poległych podczas I wojny światowej żołnierzy z kostrzyńskiego garnizonu. Pierwotnie znajdowały się na nim dwie inskrypcje. Na jednej ze ścian, pod napisem: „Naszym Poległym Miasto i Garnizon Küstrin” wymieniono nazwy jednostek, których żołnierze zginęli, a na drugiej umieszczono cytat z Goethego „Allen Gewalten zum Trutz sich erhalten” (Wszelki gwałt spotka się z oporem). W 2014 r. pomnik został poddany renowacji i uroczystie odsłonięty 31 sierpnia 2014 r. podczas 15 Jubileuszowych Dni Twierdzy Kostrzyn. Umieszczony na nim napis pod stylizowanym krzyżem głosi: „Pamięci ofiar I wojny światowej 1914 -1918”.

Park Miejski zamknięty ulicami: Gen. Władysława Sikorskiego, Mikołaja Kopernika i Gorzowską, który stanowił obszar byłego cmentarza ewangelickiego.

Skwer wraz z pomnikiem ofiar Stalagu III C z 1973 r. i więźniów filii obozu koncentracyjnego Mauthausen pomordowanych w latach 1939-45, u zbiegu ulic: Jagiellońskiej i Orła Białego.

Park w zespole dawnego szpitala miejskiego (późniejszego ośrodka zdrowia) przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego;

Park w zespole dawnego szpitala wojskowego ob. szpitala miejskiego przy ul. Gabriela Narutowicza.

Prócz wymienionych powyżej zespołów znajdujących się na terenie miasta, obszernym kompleksem zieleni historycznie zakomponowanej jest park przy ul. Fabrycznej założony w pobliżu Europejskiego Centrum Spotkań Seniorów i Osób Niepełnosprawnych i Kostrzyńskiego Centrum Wspierania Biznesu oraz zakładów papierniczych, na terenie którego znajdował się stary amfiteatr. W jego kompozycji w sposób szczególny wyróżnia się zespół starodrzewu platanowego. Reprezentacyjno-wypoczynkowy teren w sąsiedztwie Kostrzyńskiego Centrum Kultury wraz z drzewostanem, stawem i układem ciągów spacerowych. W centrum miasta skwer z zielenią w otoczeniu willi dawnego Urzędu Miasta przy ul. Mikołaja Kopernika. Historyczną zielenią przydrożną stanowią zachowane fragmentami aleje, m.in. aleje lipowe w śródmieściu - wzdłuż ul. Gorzowskiej, ul. Wojska Polskiego, ul. Mikołaja Kopernika, aleja lipowa wzdłuż ul. Asfaltowej i Lipowej w kier. Drzewic oraz przy ul. Mikołaja Reja, przy Os. Leśnym - aleja klonowo-jaworowa. Enklawy zieleni w obrębie twierdzy oraz osiedli mieszkalnych, a także na terenie dawnych wsi - Warniki, Drzewice i Szumiłowo. Parki, aleje oraz obszary zieleni urządzonej są cennymi zespołami w krajobrazie kulturowym miejscowości, których ochrona i utrzymanie stanowi wartość dodatnią oraz w sposób istotny przekłada się na atrakcyjność, walory miasta oraz poziom życia mieszkańców.

Ochrona założeń zabytkowej zieleni winna skupiać się przede wszystkim na jej zachowaniu łącznie z historycznie ukształtowaną kompozycją i starodrzewem, zachowaniu wartości przyrodniczych oraz walorów krajobrazowych. Utrzymaniu integralności i powiązania zieleni z zespołami budowlanymi.

Cmentarze:

W obrębie miasta znajdują się:

Dawny cmentarz parafialny z poł. XIX w., powstał z przekształconego w XVII w. cmentarza dla ofiar epidemii dżumy. Historycznie był to obszar Krótkiego Przedmieścia z ewangelickim Kościołem Pokoju ("Friedenskirche"), zbudowanym w latach 1890-1893 według projektu Fritza Gottloba. W jego miejscu wcześniej stał kościół szpitalny. Teren ten, w wyniku działania wojsk rosyjskich, a potem

francuskich, został zniszczony kolejno w 1758 r. i 1813 r. Kościół, łącznie z cmentarzem i kaplicą grzebalną, uległ zniszczeniu w 1945 r.

Cmentarz ewangelicki obecnie komunalny przy ul. Sportowej z pocz. XX w., wraz z kaplicą cmentarną. Na jego terenie znajdują się m.in. Pomnik Sybiraków, kamień pamiątkowy ku czci byłych niemieckich mieszkańców Kostrzyna oraz kamień pamiątkowy pomordowanych jeńców radzieckich.

Cmentarz ewangelicki z poł. XIX w. obecnie teren parku miejskiego. Obejmuje on teren śródmieścia, pomiędzy ulicami: Gen. Władysława Sikorskiego, Mikołaja Kopernika i Gorzowską.

Cmentarz żydowski z 1 poł. XIX w. pierwotnie otoczony ceglany murem, z którego zachował się fragment muru wzdłuż wschodniej granicy cmentarza od strony węzła kolejowego i fundamenty ogrodzenia wzdłuż granicy zachodniej od strony ul. Adama Mickiewicza, zajmuje plac na planie trójkąta, nie posiada już wyposażenia w postaci nagrobków. Żydzi otrzymali możliwość osiedlania się w Kostrzynie dopiero po 1813 r. wcześniej obejmował ich zakaz zamieszkania na stałe w granicach miasta. Na początku liczba ich była niewielka. Datuje się, że od końca francuskiej okupacji twierdzy, zaczęły prawdopodobnie osiedlać się w Kostrzynie pierwsze rodziny żydowskie korzystające z praw obywatelskich przyznanych im w trakcie pruskich reform. Synagogę zbudowano dopiero w 1884 r. Z powodu wysokiego stanu wód gruntowych stan budynku pogarszał się aż w 1929 r. trzeba było go rozebrać. Nową synagogę oddano do użytku w 1934 r. przy Stülpnagel-Straße (obecnie ul. Tadeusza Kościuszki), już po dojściu Hitlera do władzy. Budynek został spalony w 1938 r. podczas tzw. „kryształowej nocy”. W pobliżu synagogi urządzono cmentarz z domem przedpogrzebowym. Teren cmentarza został wystawiony przez władze niemieckie w 1944 r. na sprzedaż, jednak z powodu zbliżającego się frontu transakcji nie dopełniono. Obecnie zasięg cmentarza wskazuje zachowany ceglany mur cmentarny. Budynek domu przedpogrzebowego, który historycznie funkcjonował na obszarze dawnego kirkutu, został przebudowany i adaptowany na sklep oraz mieszkanie.

Ponadto na terenie dawnych wsi, które zostały włączone w obręb miasta Kostrzyna nad Odrą, znajdują się:

Cmentarz parafialny kościoła filialnego pod wezwaniem MB Częstochowskiej przy ul. Cmentarnej w Drzewicach obejmuje założenie cmentarza ewangelickiego z 2 poł. XIX w. Obecnie historyczna część cmentarza zajmuje wydzielony teren działki, w sąsiedztwie której znajduje się cmentarz komunalny. Układ przestrzenno-

kompozycyjny cmentarza wraz z aleją lipową na osi wejścia głównego od strony ul. Cmentarnej jest nadal czytelny.

Dawny cmentarz ewangelicki u zbiegu ulic: Kościelnej i Lipowej, założony w sąsiedztwie niezachowanej prawdopodobnie XV-wiecznej świątyni, która znajdowała się na nawsiu tzw. Starych Drzewic. W jego skład wchodzi: starsza, późnośredniowieczna część cmentarza założona w centrum wsi, która obejmuje obecnie teren wzdłuż ul. Kościelnej z pozostałościami ruin kościoła oraz część cmentarza z poł. XIX w., zajmująca teren po wschodniej stronie ul. Lipowej. W obrębie cmentarza nie zachowały się historyczne nagrobki.

Cmentarz ofiar obozu hitlerowskiego Stalag III C założony na terenie zespołu obozowego w Drzewicach, w obrębie kompleksu leśnego, funkcjonujący od września 1939–lata 1940 do 31 stycznia 1945 r. Przebywali w nim jeńcy czescy, włoscy, polscy (także powstańcy warszawscy), sowieccy, jugosłowiańscy, francuscy, belgijscy, brytyjscy i amerykańscy. Na jeńcach wojennych dokonywano tu zbrodniczych eksperymentów przy użyciu Cyklonu B. W okresie 10.01.1942 r.–21.02.1942 r. prowadzone były eksperymenty medyczne na jeńcach radzieckich w łącznej liczbie 221. Wśród więźniów obozu był pisarz i noblista Michaił Szołochow, który swoje przeżycia w Stalagu III C przedstawił w mikropowieści „Los człowieka”.

Dawny cmentarz ewangelicki w Szumiłowie przy ul. Kostrzyńskiej, założony w poł. XIX w. przy nieistniejącym kościele na nawsiu. Cmentarz zlokalizowano w centrum wsi, po wschodniej stronie niezachowanej świątyni neogotyckiej. Obecna lokalizacja założenia odpowiada pierwotnej i zajmuje teren po południowej stronie ul. Kościelnej. Rozplanowanie, kompozycja cmentarza oraz historyczne nagrobki zachowały się.

Dawny przykościelny cmentarz ewangelicki w Warnikach, obecnie zlokalizowany przy głównym skrzyżowaniu ulic: Osiedle Warniki i Witnicka. Cmentarz założony przy XIII-wiecznym kościele prawdopodobnie posiada rodowód średniowieczny, w późniejszym okresie przekształcony na ewangelicki z poł. XIX w. Nieistniejąca świątynia zlokalizowana była w północnej części cmentarza na skarpie. Wejście do cmentarza znajdowało się od głównej drogi we wsi - dzisiejszej ul. Os. Warniki. Historyczne nagrobki nie zachowały się. Teren pocmentarny posiada obecnie charakter parku.

Dawny cmentarz ewangelicki założony w poł. XIX w., w zachodniej części Warnik, poza zabudowaniami. Na terenie cmentarza znajdowała się mała kaplica grzebalna, posadowiona przy głównej alei cmentarza, z której obecnie zachowały się

pozostałości fundamentów. Główne wejście do cmentarza znajdowało się od strony drogi prowadzącej do wsi – obecnie ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego. Aktualnie teren założenia posiada charakter parku pocmentarnego, w sąsiedztwie którego znajdują się transformator oraz ogródki działkowe.

Ochrona cmentarzy dotyczy historycznego układu przestrzennego i pierwotnych granic, układu kwater i dróg lub alei, kompozycji zieleni, elementów architektury cmentarnej jak: kaplice, historyczne nagrobki, pomniki, ogrodzenia, bramy, urządzenia. Właściwym rozwiązaniem jest utrzymanie charakteru terenu cmentarnego, z ewentualną możliwością utworzenia lapidarium. W przypadku cmentarzy na terenie, których nie występują nagrobki dopuszcza się ich zagospodarowanie w formie parku pocmentarnego. Postępowanie w tym zakresie, regulują szczegółowo odrębne przepisy.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA. ANALIZA SWOT

W toku analizy stanu krajobrazu kulturowego Miasta Kostrzyn nad Odrą, rozpoznano następujące czynniki determinujące jego dalszy rozwój:

Tabela nr 3. Kostrzyn nad Odrą – Analiza SWOT - mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia.

MOCNE STRONY MIASTA KOSTRZYN NAD ODRĄ	SŁABE STRONY MIASTA KOSTRZYN NAD ODRĄ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dogodne położenie miasta związane z bliską lokalizacją przy granicy, w miejscowości jest przejście graniczne drogowe i kolejowe, co sprawia, że Kostrzyn nad Odrą może być doskonałą bazą wypadową do Niemiec, co pozytywnie wpływa na promocję i turystykę; ✓ Atrakcyjne otoczenie miasta, cenne zasoby przyrodnicze związane z Parkiem Krajobrazowym oraz Parkiem Narodowym "Ujście Warty", a przez to obecność szlaków turystycznych przechodzących przez: <ul style="list-style-type: none"> • Międzynarodowy szlak rowerowy R1, od Lubniewic przez Sulęcín, Czarnów do Kostrzyna i dalej do Niemiec, 	<ul style="list-style-type: none"> ✘ Zły i bardzo zły stan znacznej części substancji zabytkowej (w 2012 roku z uwagi na zniszczenia spowodowane pożarem wykreślono z rejestru zabytków zespół młyna zbożowego z silosem); ✘ Brak wystarczających środków finansowych na realizację kluczowych inwestycji; ✘ Postępująca degradacja Starego Miasta, które pozostaje szczególnym zabytkiem tzw. „stałą ruiną”, którą trudno stale utrzymać z uwagi na trudności technologiczne związane z korozją biologiczną i mechaniczną reliktyw architektury; konieczny jest

<ul style="list-style-type: none"> • Rowerowy "Polsko-niemiecki szlak przyjaźni" wzdłuż Odry przez Kostrzyn nad Odrą do Szczecina, • Polsko – niemiecki szlak kulturowo – przyrodniczy "Zakonów rycerskich na Ziemi Lubuskiej" (Kostrzyn nad Odrą – Drzewice – Szumiłowo – Kajeńsko – Namyślin – Gudzisz – Chwarszczany – Dargomyśl – Dębno – Witnica – Słońsk), • Krajowy szlak pieszy (szlak czerwony) im. St. Czarnieckiego (Kostrzyn – Gorzów Wlkp. – Drawieński Park Narodowy i dalej do Szczecina); <p>✓ Różnorodność krajobrazu naturalnego i kulturowego na terenie miasta, w tym lokalizacja zabytku o znaczeniu ponadregionalnym czyli teren Starego Miasta znany jako tzw. „Kostrzyńskie Pompeje” powiązany z unikatową w skali europejskiej renesansową twierdzą i z zespołem XIX-wiecznych fortów, co jest czynnikiem sprzyjającym rozwojowi turystyki, promocji miasta;</p> <p>✓ Położenie na trasie międzynarodowej drogi wodnej E70 – łączącej wybrzeże Atlantyku z wybrzeżem Bałtyku, najważniejszym z europejskich szlaków komunikacyjnych wschód-zachód. Droga E70 w Polsce przebiega od śluzy w Hohensaaten przez Odrę do Kostrzyna, potem Wartą, Notecią, Kanałem Bydgoskim i Brdą, aż do styku z Wisłą w Bydgoskim Węźle Wodnym i dalej Wisłą, Nogatem i Zalewem Wiślanym do granicy z Rosją. Szlak ma kluczowe znaczenie dla rozwoju miejscowości po tym, gdy Polska ratyfikowała europejskie porozumienie w sprawie głównych śródlądowych dróg wodnych o znaczeniu międzynarodowym (AGN), w wyniku czego w Kostrzynie ma powstać jeden z dziewięciu portów śródlądowych o międzynarodowym znaczeniu;</p> <p>✓ Objęcie cennych zabytków ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków, co jest warunkiem dla uzyskania funduszy na ich remont</p>	<p>stały, kosztowny i etapowo realizowany program działania na rzecz zachowania istniejących ruin dawnej zabudowy;</p> <p>↘ Konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych (Stare Miasto – Twierdza Kostrzyn, Fort Sarbinowo) i brak potencjalnych inwestorów.</p>
--	---

<p>z budżetu państwa oraz uzyskanie wsparcia z funduszy europejskich;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Położenie w obrębie szczególnej Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oferującej dobre warunki dla rozwoju firm; ✓ Wolne tereny do zagospodarowania na budownictwo mieszkalne, usługowe i przemysłowe; ✓ Opracowane Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na znaczną część terenu miasta; ✓ Aktualne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego; ✓ Przejrzysta polityka przestrzenna miasta; ✓ Istniejące placówki naukowo-badawcze (Muzeum Twierdzy Kostrzyn nad Odrą) a także liczne instytucje oświatowe (szkoły podstawowe i średnie, szkoła wyższa), Miejska Biblioteka Publiczna i Kostrzyńskie Centrum Kultury. 	
<p>SZANSE MIASTA KOSTRZYN NAD ODRĄ</p>	<p>ZAGROŻENIA MIASTA KOSTRZYN NAD ODRĄ</p>
<p>Zwiększenie atrakcyjności miejscowości poprzez intensywny rozwój inwestycji i generowanie przez to nowych miejsc pracy;</p> <p>Dostępność istniejących funduszy pomocowych wspomagających inwestycje miejskie;</p> <p>Współpraca transgraniczna z partnerami z terenu Unii Europejskiej oraz działalność Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, dającej korzystne warunki prowadzenia działalności gospodarczej;</p> <p>Możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej;</p> <p>Stały wzrost kwot dotacji państwowych na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie;</p>	<p>Nieskuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska;</p> <p>Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększonym natężeniem ruchu drogowego;</p> <p>Jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania oraz opłacalności ich utrzymania, a także inwestowania w ich zachowanie;</p> <p>Brak dostatecznych środków finansowych na infrastrukturę, wysoki koszt remontu i utrzymania budynków zabytkowych;</p>

<p>Uczynienie z polityki historycznej jednego z głównych celów polskiej racji stanu;</p> <p>Podniesienie poziomu życia ludzi, a przez to rosnący popyt na rozrywki, w tym także te najbardziej wartościowe;</p> <p>Wymiana transgraniczna kapitału ludzkiego i możliwość prowadzenia handlu przygranicznego przez podmioty gospodarcze;</p> <p>Wykorzystanie walorów zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki;</p> <p>Wzrost świadomości na temat roli zasobów kulturowych i wykorzystania tej wiedzy dla celów komercyjnych;</p> <p>Rosnący popyt na usługi turystyczne w Polsce i na świecie, zwłaszcza przy utrwalaniu się opinii o Polsce jako o kraju bezpiecznym (Polska w czołówce rankingów światowych na najbezpieczniejsze miejsca na ziemi);</p> <p>Poprawa stanu infrastruktury miejskiej i bazy turystycznej poprzez tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu na istniejących zasobach, poprawa dostępności do zabytków dzięki działalności badawczo-oświatowej Muzeum Twierdzy Kostrzyn (wydawnictwa, prelekcje, wystawy, oprowadzanie po zabytkach Starego Miasta), rosnącą rolą samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa;</p> <p>Rozwój militarnej turystyki kulturowej (twierdza z układem fortów), programy edukacyjne, promocyjne, restrukturyzacyjne, prewencyjne i modernizacyjne realizowane na terenie gminy miejskiej Kostrzyna nad Odrą, przez powiat, organy administracji wojewódzkiej i państwowej;</p> <p>Systematyczne opracowywanie aktualizacji aktów prawa miejscowego;</p>	<p>Skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne;</p> <p>Położenie na obszarach zalewowych, możliwość wystąpienia powodzi;</p> <p>Brak inwestora z pomysłem na zagospodarowanie i użytkowanie nieczynnych fortów;</p> <p>Złożona sytuacja prawno-własnościowa niektórych zabytków;</p> <p>Postępujący stopień degradacji nowożytnych fortyfikacji (Fort Sarbinowo i Twierdza Kostrzyn), co znacznie podroży ich remont;</p> <p>Słaba świadomość o wartości zabytków lokalnych;</p> <p>Tworzenie mieszkań socjalnych w zniszczonych budynkach zabytkowych, co pogarsza ich stan techniczny (akty wandalizmu i dewastacji);</p> <p>Realizacja inwestycji bez poszanowania substancji zabytkowej, bez wymaganych prawem uzgodnień.</p>
---	---

<p>Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym;</p> <p>Archeologiczne badania na terenach realizowanych lub przewidzianych do inwestycji;</p> <p>Rozwój turystyki i transportu śródlądowego w oparciu na istniejących portach rzecznych i Dyrektywę INSPIRE.</p>	
---	--

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad zabytkami miasta Kostrzyn nad Odrą są zgodne z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami), w której określono, że podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają samorządy. To one zarządzają podległym im terenem i odpowiadają za wybór odpowiednich kierunków rozwoju wszystkich sfer życia.

Ideą nadrzędną płynącą ze strategicznych dokumentów krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój i tak też określono cele wieloletniej polityki gminnej miasta Kostrzyn nad Odrą. Niniejszy Program, który jest programem kierunkowym, uwzględnia kompleksowe opracowania strategiczne na poziomie kraju, województwa, powiatu i gminy, stymulujące rozwój społeczno-gospodarczy miasta.

Proponowane priorytety i zadania mają na celu uwidocznienie wartości związane z tradycją i historią miasta, a także zwrócić uwagę na unikatowe wytwory materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz doprowadzić do wzrostu roli Kostrzyna nad Odrą, postrzeganego także jako ważnego ośrodka kulturowego nie tylko na mapie regionu, ale i kraju.

Innym nadrzędnym zadaniem Programu jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i zadania sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania Programu. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna

uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu oraz efektywność ich wykonania.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego miasta, za pomocą analizy SWOT, opracowano nowe trzy priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 5). Czynności te zrealizowane w perspektywie długofalowej, wieloletniej spowodują przywrócenie zabytkom ich dobrego stanu zachowania.

8.1. OCENA REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI ZA LATA 2009-2013

Uchwalony w 2009 r. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla miasta Kostrzyn nad Odrą na lata 2009-2013 zakładał osiągnięcie określonych celów i zadań. Wiele z nich wykonano, lecz konieczne są dalsze prace.

W okresie obowiązywania poprzedniego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w latach 2009-2013 zrealizowano następujące zapisane w nim działania:

1. wykonano dokumentacje inwentaryzacyjne kamienic przy ul. Niepodległości 13, 15 oraz ul. Żeglarskiej 29 i 56,
2. poniesiono wiele nakładów na rewitalizację i rewaloryzację terenu twierdzy kostrzyńskiej, co obrazuje zestawienie kosztów w tabeli nr 4;
3. zbudowano przystań żeglarską na rz. Odrze przy twierdzy kostrzyńskiej, umożliwiając jej zwiedzanie oraz poszerzono ofertę turystyczną o rejsy po rzece;
4. wykonano konserwację pomnika „Lwa”- ku czci poległych w I wojnie światowej;
5. przeprowadzono kompleksową rewaloryzację parku miejskiego;
6. przebudowano i zmodernizowano plac Wojska Polskiego w centrum miasta;
7. w ramach założeń lokalnego programu rewitalizacji miasta wyremontowano budynki na terenie byłych koszar wojskowych przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego, które zostały zaadoptowane na cele mieszkalne;
8. pozyskano fundusze na remont willei Wagenera z programu Interreg VA w ramach projektu „Miejsca pamięci Odry i Warty”.

W ramach zrealizowanych inwestycji oraz prac remontowych przy zabytkach na terenie miasta, znaczące środki finansowe zostały zaangażowane w remont twierdzy

kostrzyńskiej. W poniższej tabeli nr 4 przedstawiono zestawienie nakładów finansowych na określone zadania w ostatnich latach.

Tabela nr 4. Nakłady finansowe na zadania związane z Twierdzą Kostrzyn.

NAZWA PROGRAMU INWESTYCYJNEGO	ZADANIA	OKRES REALIZACJI	ŁĄCZNE NAKŁADY FINANSOWE	NAKŁADY Z BUDŻETU MIASTA
Europejska Współpraca Terytorialna	Dokumentacja Wykonawcza Dla Projektu: Rewitalizacja Bastionu Król Twierdzy Kostrzyn Nad Odrą	01.12.2014 – 30.09.2015	127 273,50 EUR	15%
	Rewitalizacja Twierdzy Kostrzyn - Etap II	01.10.2010 - 30.06.2013	2 524 544,19 EUR	15%
Program dla Europy Środkowej - działanie 4.3 – Wykorzystanie zasobów kulturowych dla uatrakcyjnienia miast i regionów	"Forte Cultura"	2012-2014	340 000 EUR	
Projekt MKiDN	Kostrzyn Nad Odrą, Twierdza (XVI w.): Remont Ratunkowy Wewnętrznego Oskarpowania Muru Kurtynowego Przy Bastionie Król	31.07.2015 – 16.11.2015	198 414, 37 PLN	49 792,62 PLN
	Kostrzyn Nad Odrą, Bastion Król (XVI w.): Ratunkowy Remont Oskarpowania Północnego Czoła	23.05.2014 - 30.09.2014	198 162,34 PLN	25%
	Kostrzyn Nad Odrą Lewa Flanka Bastionu "Król" (XVI w.): Interwencyjne	03.10.2013 – 15.11.2013	121 944,87 PLN	21 944,87 PLN

	Naprawy i Zabezpieczenie Zagrożonego Zabytku			
	Kostrzyn Nad Odrą, Bastion Król (XIX w.): Ratunkowy Remont Grodzy i Bastei	02.01.2012 - 31.10.2012	599 545,87 PLN	22 109,46 PLN
Małe Projekty i Projekty sieciowe - Euroregion Pro Europa Viadrina	Polsko - Niemieckie Spotkanie Młodzieży W Kostrzynie Nad Odrą (przybliżono historię Starego Miasta - Twierdzy Kostrzyn)	07.2012 - 12.2012	7 338,75 EUR	15%
LRPO „Odra dla turystów 2020 - lubuskie przystanie”	Budowa Przystani Twierdza Kostrzyn nad Odrą	2015 - 2017	788 851,63 PLN	15 700 PLN

8.2. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2018-2021. PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ I ZADANIA

Spośród celów określonych w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jako główne dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami miasta Kostrzyn nad Odrą przyjęte zostały: 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. 2. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami. Realizacja wyżej wymienionych celów odbywać się będzie poprzez następujące priorytety, kierunki działań i zadania:

Priorytet I: Zachowanie i wyeksponowanie zabytków miasta Kostrzyn nad Odrą.

Priorytet II: Rozwój turystyki opartej na zasobach zabytkowych miasta Kostrzyna nad Odrą.

Priorytet III: Promocja dziedzictwa europejskiego dla rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.

Tabela nr 5. Priorytety, kierunki działań, zadania i podmioty je realizujące.

Priorytet I: Zachowanie i wyeksponowanie zabytków miasta Kostrzyn nad Odrą.		
Kierunki działań	Zadania	Podmiot realizujący/finansowanie
<p>1. Zachowanie i rewaloryzacja fortyfikacji na terenie miasta oraz wyeksponowanie ich wartości architektoniczno-historycznych i walorów kulturowych jako atrakcji militarnej turystyki kulturowej;</p>	<p><u>Stare Miasto:</u> -zabezpieczenie części ruin, w tym: piwnic, fundamentów zabudowy mieszkalnej, ruin zamku i kościoła farnego z kryptą, zgodnie z doktryną konserwatorską w formie trwałej ruiny, jako atrakcji militarnej turystyki kulturowej,</p>	<p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, LWKZ, MKiDN, Urząd Marszałkowski, środki UE,</p>
	<p>- remont i odtworzenie nawierzchni ulic oraz placów, - instalacja monitoringu,</p>	<p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ, Urząd Marszałkowski, LUW (środki pomocowe),</p>
	<p>- sukcesywne prowadzenie prac archeologicznych: przebadanie fortyfikacji Twierdzy Kostrzyn,</p>	<p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ, Urząd Marszałkowski, LUW (środki pomocowe),</p>
	<p><u>Rawelin August Wilhelm:</u> - przeprowadzenie badań archeologicznych na dziedzińcu rawelinu August Wilhelm (cmentarzysko kultury łużyckiej), - ratunkowy remont murów, - oczyszczenie z roślinności, - ustabilizowanie i uczytelnienie muru skarpowego od strony drogi dojazdowej do Bramy Chyżańskiej, - wprowadzenie muraw z roślinnością kserotermiczną, - zachowanie i utrwalenie pozostałości rowów strzeleckich jako reliktyw z okresu II wojny światowej,</p>	<p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ, Urząd Marszałkowski, LUW(środki pomocowe),</p>
	<p><u>Bastion Filip:</u> - rekonstrukcja muru w szyi bastionu,</p>	<p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ, Urząd Marszałkowski,</p>

	<p>wykonanie pawilonu wejściowego do części muzealnej dla potrzeb obsługi turystycznej wraz z wykonaniem podjazdu dla osób niepełnosprawnych,</p> <p><u>Bastion Król:</u> -zabezpieczenie kubatur i konstrukcji stropów kazamat wewnątrz bastionu, czyszczenie z roślinności, z docelowym przeznaczeniem na miejsce ekspozycji muzealnej i do zwiedzania (zakłada się etapowanie zadania),</p> <p><u>Zespół Dzieła Rogowego na Gorzynie:</u> - zagospodarowanie z przeznaczeniem na teren rekreacyjny – ciąg spacerowo-rowerowy (trasa rowerowa) wzdłuż ul. Gorzyńskiej,</p> <p><u>Fort Sarbinowo:</u> -rozpoczęcie prac zmierzających do opracowania inwentaryzacji i dokumentacji projektowych, w tym dokonanie oceny stanu zachowania zabytku,</p> <p>- doraźne zabezpieczenie konstrukcji budowlanej przed dewastacją i degradacją,</p> <p>- konkurs architektoniczny (np.: dla studentów wydziałów architektury) na projekt koncepcyjny zagospodarowania fortu Sarbinowskiego jako atrakcji militarnej turystyki kulturowej połączonej trasą do czterech fortów wokół miasta: Fort Czarnów - Fort Gorgast - Fort Sarbinowo - Fort Żabice,</p>	<p>LUW(środki pomocowe),</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ, Urząd Marszałkowski, LUW(środki pomocowe),</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ, Urząd Marszałkowski, LUW(środki pomocowe),</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, LWKZ,</p>
--	---	---

<p>2. Zachowanie i rewaloryzacja pozostałych obiektów GEZ;</p> <p>3. Obiekty sakralne;</p>	<p>Stare Miasto-Twierdza: utworzenie Pomnika Historii (forma ochrony zabytku o szczególnym znaczeniu dla kultury kraju),</p> <p>Muzeum Twierdzy: - poprawa infrastruktury turystycznej,</p> <p>Wieża ciśnień przy ul. Osiedlowej: - utrzymanie zabytku jako dominanty architektonicznej wyróżniającej się na tle zabudowy miasta z przeznaczeniem na funkcję turystyczną lub usługowo-turystyczną, zgodnie z ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla strefy Śródmieścia,</p> <p>Kaplica ob. parafialny kościół pomocniczy przy ul. Kard. Stefana Wyszyńskiego – adaptacja na parafialne centrum społeczno-kulturalne (klub parafialny),</p>	<p>LWKZ, Prezydent RP,</p> <p>Muzeum Twierdzy, Miasto Kostrzyn nad Odrą</p> <p>Urząd Marszałkowski, Właściciele, LUW, MKiDN,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Parafia, LUW, MKiDN, Fundusze UE,</p>
<p>Priorytet II: Rozwój turystyki opartej na zasobach zabytkowych miasta Kostrzyna nad Odrą.</p>		
<p>Propagowanie wiedzy o walorach turystycznych miasta;</p>	<p>- ogłaszanie tematycznych, cyklicznych konkursów z nagrodami pod hasłami typu: „zadbaj o swój zabytek”,</p> <p>- prezentacja ofert na imprezach targowych i prezentacyjnych w kraju i za granicą oraz w kręgach biznesowych,</p>	<p>Właściciele, Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, instytucje kultury,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, organizacje i instytucje turystyczne, organizacje gospodarcze, pozarządowe,</p>
<p>Priorytet III: Promocja dziedzictwa europejskiego dla rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.</p>		
<p>1. Zwiększenie obecności ofert turystycznych w katalogach zagranicznych touroperatorów (tj. twórców i promotorów swojego własnego produktu</p>	<p>- włączenie się w działania promocyjne zapisane w "<u>Strategii Marketingowej Polski w Sektorze Turystyki na lata 2012-2020</u>" i organizacja imprez</p>	<p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, organizacje turystyczne,</p>

<p>turystycznego w postaci gotowego pakietu usług);</p> <p>2. Skuteczna promocja walorów zabytkowych miasta.</p>	<p>studyjnych dla zagranicznych i krajowych dziennikarzy, touroperatorów i VIP-ów, w ramach działań statutowych Polskiej Organizacji Turystycznej opisanej www.pot.gov.pl</p> <ul style="list-style-type: none"> - współpraca z organizacjami pozarządowymi i związkami wyznaniowymi w celu przypominania o znamienitych osobach historycznych, związanych z miastem, - edukacja dzieci i młodzieży, lekcje muzealne, - edukacja dorosłych, współpraca z Uniwersytetem III wieku, zakładami pracy, - ustanowienie patronów kultury - sponsorów wydarzeń kulturalnych i partycypujących w kosztach remontu zabytków, korzystających w zamian z darmowej reklamy w materiałach miejskich, - zwiększenie szans na pozyskiwanie funduszy poprzez wpis do rejestru zabytków kolejnych obiektów z gminnej ewidencji zabytków, - współpraca z międzynarodowymi organizacjami oraz stowarzyszeniami, działającymi na rzecz zabytków fortyfikacji, 	<p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, LWKZ, parafie,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, jednostki oświatowe,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy, organizacje społeczne,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, LWKZ,</p> <p>Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy,</p>
--	---	--

	- opracowanie spójnej identyfikacji wizualnej dla obiektów zabytkowych w mieście,	Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy,
	- wykonanie spójnego oznakowania obiektów zabytkowych,	Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy,
	- wydawanie materiałów promocyjnych np.: filmy i fotoalbumy.	Miasto Kostrzyn nad Odrą, Muzeum Twierdzy.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Wieloletnia i konsekwentna polityka Miasta Kostrzyn nad Odrą w sprawie poprawy stanu zabytków, znajdujących się na terenie miasta oraz realizacja niniejszego Programu, stanowi szansę na rozwój miasta Kostrzyn nad Odrą oraz na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu zachowania obiektów i zespołów zabytkowych powinny odbywać się na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginalnej substancji zabytkowej, a w przypadku konieczności modernizacji, dbałości o wkomponowanie nowych elementów w sposób harmonijny dla rodzimego krajobrazu kulturowego. Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. instrumentów prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
2. instrumentów finansowych - obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych, udzielanie dotacji na finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;

3. instrumentów koordynacji - obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa lubuskiego;
4. instrumentów społecznych - obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi; działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
5. instrumentów kontrolnych - obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Kostrzyn nad Odrą będzie weryfikowany poprzez stałą analizę stopnia jego realizacji dokonywaną przez Burmistrza Miasta Kostrzyn nad Odrą, zgodnie z przepisem szczegółowym określonym w art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Gminnego Programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w ciągu czterech lat obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz ich efektywność. Gminny program opieki nad zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, powinien zostać przedstawiony Radzie Miasta Kostrzyn nad Odrą, by ta przyjęła go uchwałą. Z realizacji zadań Gminnego programu opieki nad zabytkami, co dwa lata Burmistrz Miasta jest zobowiązany do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie.

Przy ocenie realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami można wykorzystać następujące wskaźniki i przykładowe kryteria:

1. Kryterium zaangażowania środków finansowych i rzeczowych określonych przez przykładowe wskaźniki:
 - procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
 - wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji,
 - liczba obiektów poddanych rewaloryzacji,

- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych pracom renowacyjnym,
- procent weryfikacji zasobu kulturowego gminnej ewidencji zabytków
- liczba utworzonych nowych szlaków turystycznych, tras rowerowych, konnych, wodnych itp.,
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej, itp.

2. Wskaźniki rezultatu odpowiadają bezpośrednim i natychmiastowym efektem wynikającym z realizacji przedmiotowego zadania. Kryteriami służącymi prowadzeniu oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami w tym aspekcie może być:

- liczba złożonych do Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wniosków o wpis do rejestru zabytków,
- liczba zweryfikowanych obiektów, zespołów i obszarów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- obszar współpracy z organizacjami pozarządowymi, instytucjami społecznymi, itp.
- liczba wykonanych i opracowanych dokumentacji,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych na terenie miasta,
- liczba wydawnictw i przewodników na temat szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego,
- liczba osób korzystających z oferty gminnych instytucji kultury, zwiedzających teren Twierdzy Kostrzyn i ekspozycje muzealne,
- liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, itp.

Tabela nr 6. Priorytety, kryteria i wskaźniki oceny ich realizacji.

PRIORYTET	KRYTERIA I WSKAŹNIKI OCENY
Zachowanie i wyeksponowanie zabytków miasta Kostrzyn nad Odrą.	<p>Ilość pozyskanych dotacji i ich wielkość na prace przy zabytkach.</p> <p>Liczba przekazanych informacji dotyczących możliwości pozyskania środków zewnętrznych na odnowę zabytków.</p> <p>Wartość wykonanych prac. Powierzchnia zrewaloryzowanych nieruchomości (powierzchnia oczyszczonych kwartałów z niepotrzebnej roślinności,</p>

	<p>powierzchnia przebadana archeologicznie i architektonicznie).</p> <p>Ilość sporządzonych dokumentacji.</p> <p>Liczba turystów oprowadzonych po terenie Starego Miasta i Twierdzy Kostrzyn.</p> <p>Ilość wniosków o wpis do rejestru zabytków.</p> <p>Ilość zweryfikowanych zabytków w gminnej ewidencji zabytków.</p>
<p>Rozwój turystyki w oparciu na zasobach zabytkowych miasta Kostrzyna nad Odrą.</p>	<p>Ilość zorganizowanych imprez kulturalnych.</p> <p>Ilość zagospodarowanych nieużytkowanych obiektów zabytkowych.</p> <p>Powierzchnia nowych ekspozycji historycznych.</p> <p>Ilość udzielonych pożyczek na remonty zabytków i ich wielkość.</p> <p>Liczba osób biorących udział w konkursach promujących dbałość o zabytki.</p>
<p>Promocja dziedzictwa europejskiego dla rozwoju społeczno-gospodarczego miasta.</p>	<p>Ilość wyprodukowanych materiałów promocyjnych ukazujących dziedzictwo kulturowe oraz liczba dziennikarzy i touroperatorów odwiedzających miasto.</p> <p>Liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.</p> <p>Liczba pozyskanych grantów na promocję zabytków miasta i ich wielkość.</p> <p>Liczba patronów kultury.</p> <p>Ilość nowych tablic informujących o obiektach zabytkowych.</p> <p>Ilość imprez turystycznych, na których prezentowano walory zabytkowe miasta.</p> <p>Liczba odbytych spotkań z właścicielami obiektów zabytkowych.</p> <p>Ocena aktywności placówek oświatowo-kulturalnych w zakresie działalności edukacyjno – promocyjnej poświęconej tematyce dziedzictwa kulturowego (ilość wystaw, warsztatów, zajęć lekcyjnych).</p>

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne. Realizowanie założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Kostrzyn nad Odrą, będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu, należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane w sposób jak najbardziej pełny.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla miasta Kostrzyn nad Odrą mogą być uzyskane z następujących źródeł:

- środki publiczne;
- środki krajowe (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe);
- środki zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne);
- środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek, organizacji, fundacji).

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określone zostały w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządowych. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy. Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83; t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami), przy nowelizowaniu tejże Ustawy unieważniono rozporządzenie określające kryteria i sposób

przyznawania dotacji, nowe wejście w życie do końca roku. Istniejący Program operacyjny „DZIEDZICTWO KULTUROWE” realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów MKiDN.

Witryna internetowa: www.mkidn.gov.pl

2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków (Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Zielonej Górze).

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Lubuski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Witryna internetowa: www.lwkz.pl

3. Organ stanowiący - gminy, powiaty, samorzady województwa realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

4. Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego w Zielonej Górze.

Zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze województwa lubuskiego określone zostały w Uchwale Nr XXXI/296/12 Sejmiku Województwa Lubuskiego z dnia 22 października 2012 r.

Witryna internetowa: www.lubuskie.pl

5. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Zielonej Górze.

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: www.wfosigw.zgora.pl

6. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego. Środki Funduszu Kościelnego, stosownie do art. 9 ust. 1 ustawy

z dnia 20 marca 1950 r. i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354), przeznacza się m.in. na remonty i konserwację obiektów sakralnych o wartości zabytkowej.

7. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020.

Program ten jest kontynuacją głównych kierunków inwestycyjnych zawartych w poprzedniej perspektywie 2007–2013. W ramach programu ma funkcjonować 10 osi priorytetowych, w tym oś 8, pod nazwą „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”. Przewidziana dotacja na cele kultury ma w najbliższej perspektywie wynieść 467,3 mln euro.

Szczegółowe informacje w zakresie dofinansowań i związanych z nimi programów, znajdują się na stronach internetowych przedstawionych instytucji.

12. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Zapisano tam, co następuje:

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5 właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Na mocy art. 29 ust. 1 ww. ustawy na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań. Od 1 stycznia 2018 r. łamanie przepisów dotyczących ochrony zabytków skutkować będzie nałożeniem grzywny w wysokości od 500 do 500 000 zł, w zależności od przewinienia i jego skutków. Powołany zostanie Fundusz Ochrony Zabytków, w którym w ten sposób zbierane fundusze posłużą na remonty zabytków.

Art. 29. 1. cytowanej ustawy Organy ochrony zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku mogą prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają zasady finansowania opieki nad zabytkami.

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Cele określone w Gminnym programie opieki nad zabytkami dla miasta Kostrzyn nad Odrą będą osiągnane poprzez:

- wspólne działania władz Miasta Kostrzyn nad Odrą z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urzędem Marszałkowskim Województwa Lubuskiego, Starostwem Powiatowym, Lubuskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów;
- inicjatywy własne władz gminy miejskiej Kostrzyn nad Odrą poprzez stosowanie instrumentów finansowych (dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp.) w tym poprzez uchwałę Nr XLI/361/06 Rady Miasta Kostrzyn nad Odrą z dnia 31 maja 2006 r., za pomocą której dofinansowane mogą być prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków ("Uchwała w sprawie: zasad i trybu postępowania o udzielenie, rozliczenie i kontrolę wykorzystania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, nie stanowiących własności miasta");
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.);
- inne działania aktywizujące.

13. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA

Wybrane akty prawne. Regulacje prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte są w wielu ustawach. Do najważniejszych z nich, w kontekście realizacji niniejszego Programu, należy zaliczyć:

1. Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 Nr 78, poz. 483 ze zmianami).
2. Ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zmianami).
3. Ustawę z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 1875).
4. Ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 1073 ze zmianami).
5. Ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 1332 ze zmianami).

6. Ustawę z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 519 ze zmianami).
7. Ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 2134 ze zmianami).
8. Ustawę z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 2147 ze zmianami).
9. Ustawę z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 862).
10. Ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 1817 ze zmianami).
11. Ustawę z 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 972 ze zmianami).
12. Ustawę z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2012, poz. 642 ze zmianami).
13. Ustawę z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2016, poz. 1506 ze zmianami).
14. Ustawę z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz. U. z 2017, poz. 1023 ze zmianami).
15. Ustawę z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 912).
16. Ustawę z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 681 ze zmianami).
17. Ustawę z dnia 29 kwietnia 2016 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz. U. z 2016 r., poz. 1575 ze zmianami).

Literatura i wybrane dokumenty programowe.

Dokumenty:

1. Strategia Rozwoju Kraju 2020.
2. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki Nad Zabytkami na lata 2014–2017.
3. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004–2020.
4. Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego – „Dziedzictwo Kulturowe”.
5. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie.
6. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.
7. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubuskiego.

8. Strategia rozwoju województwa lubuskiego 2020.
9. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Lubuskiego na lata 2017–2020.

Literatura (źródła i opracowania):

1. Codex diplomaticus Brandenburgensis, bearb. v. A. F. Riedel, Hauptteil I [A], Berlin 1838-1863, Bd. 1-25.
2. Dobosz J., Kostrzyn nad Odrą w latach 1232 – 1536, [w:] Kostrzyn nad Odrą: dzieje dawne i obecne, s. 76-110, Poznań
3. Hensel W., 1959. Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, Warszawa 1991.
4. Fredrich C., Die Stadt Cüstrin, Cüstrin. 1912.
5. Juon R, Küstrin/Kostrzyn 1232-1932, p. red. tłum. R. Skalba. 2012, Kostrzyn 2012.
6. Kamieński A., Kostrzyn nad Odrą w okresie od utworzenia Nowej Marchii Kostrzyńskiej do 1806 roku, [w:] Kostrzyn nad Odrą: dzieje dawne i obecne, Poznań 1991, s. 111-198.
7. Kłaptocz U., Kostrzyńskie ulice - w przeszłości, po wojnie, Kostrzynie nad Odrą 2014.
8. Kiekebusch A., Die altgermanische Siedlung von Lagardesmuhlen bei Custrin, "Praehistorische Zeitschrift", 1914, t. 46, s. 880-902.
9. Kowalenko W., Grody i osadnictwo grodowe Wielkopolski wczesnohistorycznej (od VII do XII w.), Poznań 1938.
10. Kurnatowska Z., Próba odtworzenia organizacji zarządu terytorialnego państwa pierwszych Piastów w Wielkopolsce, [w]: Obronność polskiej granicy zachodniej w dobie pierwszych Piastów, Wrocław 1984, s. 81-91.
11. Kurnatowscy Z., St., Problematyka kształtowania się osiedli wczesnomiejskich w Wielkopolsce, [w:] Studia z dziejów i kultury zachodniej słowiańszczyzny, Poznań 1983, s. 89-106,
12. Lammers F, Küstrin. Stadtgeschichte und Stadtverkehr, Berlin 2005.
13. Łukaszewicz D., Kostrzyn nad Odrą w latach 1806 – 1945, [w:] Kostrzyn nad Odrą: dzieje dawne i obecne, Poznań 1991, s. 199-310,
14. Piątkowski J., Spacer po Starym Kostrzynie, Gorzów Wlkp. 2001.
15. Piotrowska D., Renesansowy zamek w Kostrzynie nad Odrą, Kostrzyn 2008.
16. Römer E., Projekt budowy dworca w Kostrzynie nad Odrą, Architekturmuseum der Technischen Universität Berlin in der Universitätsbibliothek,

Innendekoration der Wartesäle des Bahnhofs, Küstrin. (Aus: Architektonisches Skizzenbuch, H. 37, 1858); Innendekoration der Wartesäle des Bahnhofs, Küstrin. (Aus: Architektonisches Skizzenbuch, H. 38, 1858)

17. Runkel F., Cüstrin, Berlin 1932.
18. Schmook R., Kształtowanie władzy w epoce renesansu na przykładzie margrabiego Jana Brandenburskiego – Jana z Kostrzyna (Johann von Brandenburg – Hans von Küstrin), [w:] Nowa Marchia – prowincja zapomniana – wspólne korzenie. Zeszyty Naukowe Nr 3, red. Edward Jaworski, Gorzów Wlkp. 2005, s. 45-52.
19. Stankiewicz J., Twierdza Kostrzyn. Zarys dziejów, [w:] Studia i Materiały do Historii Wojskowości, Warszawa 1996, t. XII, cz. 1.
20. Śmigiełski W., Materiały z badań powierzchniowych na Ziemi Lubuskiej, Fontes Archaeologici Posnaniensis, Poznań 1961, t.12, s. 281-325, tablice do s. 345,
21. Thoma W., Führer durch Küstrin mit seinen historischen Sehenswürdigkeiten und durch seine nächste Umgebung nebst Stadtpl, Küstrin 1928.
22. Wyrwa M., W., Położenie, nazwa i charakterystyka środowiska naturalnego Kostrzyna nad Odrą, [w:] Kostrzyn nad Odrą: dzieje dawne i obecne, Poznań 1991, s. 17-37.
23. Tenże, Prahistoria i wczesnośredniowieczne dzieje społeczeństw zamieszkujących okolice Kostrzyna, [w:] Kostrzyn nad Odrą: dzieje dawne i obecne, Poznań 1991, s. 37-75.
24. Żerko St., Rozwój Kostrzyna nad Odrą w okresie Polski Ludowej, [w:] Kostrzyn nad Odrą: dzieje dawne i obecne, Poznań 1991, s. 311-342.

14. SPIS TABEL

Tabela nr 1. Kostrzyn nad Odrą – wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Tabela nr 2. Kostrzyn nad Odrą – wykaz zabytków nieruchomych ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Tabela nr 3. Kostrzyn nad Odrą – Analiza SWOT - mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia.

Tabela nr 4. Nakłady finansowe na zadania związane z Twierdzą Kostrzyn.

Tabela nr 5. Priorytety, kierunki działań, zadania i podmioty je realizujące.

Tabela nr 6. Priorytety, kryteria i wskaźniki oceny ich realizacji.

Ilustracja na stronie tytułowej: Pieczęć kościoła garnizonowego w Kostrzynie nad Odrą z 1758 r. wzniesionego w latach 1628-1629 na Starym Mieście; ze zbiorów Bogusława Mykietowa.